

20

1672, 31

18

DE

**CENTESIMIS
VSVRIS
ET**

FOENORE VNCIARIO

Ad L. XXVI. §. I. C. de Vsuris

D. O. M. A.

PRAESIDE

DN.

IOANNE STRAVCHIO,

**Iureconsulto, Serenissimi, Celsissimique
Principis ac Domini, Domini BERNHARDI, Ducis
Saxoniae, Consiliario intimo ac ViceCancellario, Consistorii Ec-
clesiastici Praeside; itemque Ordinis Iuridici Seniore,
Curiae Prouincialis & Scabinatus Assesore,**

Domino Patrono & Doctore suo atatem colendo

disputabit.

I. PHILIPPVS SLEVOGTIVS.

A.D. XXIII. Octobris.

JENAE,

Literis KREBSIANIS.

clō lōc LXXII.

Seneca.

Multum interest, vtrum ad consum-
tam materiam, vtrum ad subactam
accedas. Crescit indies, & inuenturis in-
uenta non obstant. Præterea conditio
optima est vltimi. Parata verba inuenit,
quæ aliter instructa, nouam faciem ha-
bent. nec illis manum iniicit tanquam
alienis. sunt enim publica.

SERENISSIMIS.
CELSISSIMISQVE.
SAXONIAE.
PRINCIPIBUS.
AC. DOMINIS.
ILLVSTRIS. AD. SALAM.
ACADEMIAE.
NVTRITORIBVS.
MVNIFICENTISSIMIS.
PATRIBVS. PATRIAE.
DOMINIS. MEIS.
CLEMENTISSIMIS.

SERENISSIMI. AC. CELSISSIMI.
PRINCIPES.

Non poteram felicius imita-
ri veterum morem, quo læ-
ta ubique operum suorum
initia captabant; quam si ab auspi-
catisimo nomine Vestro præsentis
scri-

scripturæ splendorem ac decus foerarer. Neque contemnetis prima liberalis doctrinæ iurisque civilis tentamenta : quæ ad Vos potissimum affectabant viam, DOMINI, quorum inusitata benignitate, in augustissimo hoc bonæ mentis sacrario, decora ingenia quotidie efflorescunt. Non mihi ambitio aut fiducia studiorum scribendi argumentum dedit. Plenior obsequio demereri Patronos annitor; quibus haut displicere videbar, si otii mei, & vitæ inter secreta Musarum traductæ rationem publice redderem. Admittetis vero propitii

pitii hunc paupertini ingenii foetum; indignum illum quidem Principali conspectu; satis beatum tamen, si deuotæ pietatis ac reuerentiæ quaecunque pignus exhibebit. Valete SERENISSIMI PRINCIPES, & immortalitati reipublicæ viuite!

SERENITATVM VESTRARVM.

humillimus

cliens

I. PHILIPPVS SLEVOGTIVS.

DE
CENTESIMIS
VSURIS
ET
FOENORE VNCIARIO

Ad L. XXVI. §. 1. C. de Usuris
DISSERTATIO.

Verba Legis.

Imp. Iustinianus A. Mennae P. P.

HOs qui principali actione per exceptionem triginta vel quadraginta annorum, siue personali, siue hypothecaria ceciderunt, iubemus, non posse super usuris vel fructibus prateriti temporis aliquam mouere questionem, dicendo, ex iisdem temporibus eas velle sibi persolui, quæ non ad triginta vel quadraginta prateritos annos referuntur, asserendo, singulis annis earum actiones nasci. principali enim actione non subsistente, satis superuacuum est, super usuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

A

§. 1.

AD L. XXVI. §. I. C. DE VSVRIS

§. i. Super usurarum vero quantitate etiam generalem sanctionem facere necessarium esse duximus, veterem duram & gravissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoque iubemus illustribus quidem personis, siue eas precedentibus, minime licere ultra tertiam partem centesimae, usurarum nomine in quocunque contractu, vili vel maximo stipulari. Illos vero, qui ergasteriis praesunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, usque ad bessem centesimae usurarum nomine in quocunque contractu suam stipulationem moderari. In traiectionibus autem contractibus, vel specierum foenori dationibus, usque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat concessum. Ceteros autem omnes homines dimidiam tantummodo centesimae usurarum nomine posse stipulari. & eam quantitate usurarum etiam in aliis casibus omnibus nullo modo ampliari, in quibus citra stipulationem exigere usurae solent. Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis. Si quis autem aliquid contra modum huius fecerit constitutionis, nullam penitus de superfluo habeat actionem. sed & si acceperit, in sortem hoc imputare compelletur. Interdicta licentia creditoribus ex pecuniis foenori dandis aliquid detrahere vel retinere siliquarum nomine

mine, vel sportularum, vel alterius cuiuscunque causa gratia. Nam si quid huiusmodi factum fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, ut tam ipsa minuenda pars, quam usurae eius exigi prohibeantur. Machinationes etiam creditorum, qui ex hac lege prohibiti maiores usuras stipulari, alios medios subiiciunt, quibus hoc non ita interdictum est, ressecantes, iubemus, si quid tale fuerit attentatum, ita usuras computari, ut necesse esset, tanquam si ipse, qui alium interposuit, fuisset stipulatus. in quo casu sacramenti etiam illationem locum habere sancimus. Datum Constantinop. Iustiniano Cos.

CAPVT I.

DE

INSCRIPTIONE ET SUBSCRIPTIONE LEGIS.

ARGVMENTVM.

Menas quisnam, & ubi Praefectus Praetorio fuerit. Interdum bini in Oriente Praefecti P. interdum tres delegebantur. Idem Menas fuit Praef. Prat. Illyrici. Alii eiusdem nominis. Olim tantum equitibus Romanis deferebatur Praefectura Praetorii. Dignitas & potestas Praefectorum Praetorii. C. Adamus Rupertus notatus. Praefectura Praetorii officium nullo certo tempore definitum. Auctores qui de eo scripsere. Subscriptio legis.

Scriptionis huius inscriptio, ut hinc differendi initium capesamus, praefert Iustinianum Imperatorem, & Menam, siue Mennam, Praefectum Praetorio: qui *Const. de Iustiniano Cod. conf.* Expraefectus urbis Constantinopolitanae ac Patricius appellatur. Meminit eius Alemannus ad historiam arcanam Procopii: *Menas Patricius Praefecturam Praetorio* p. 95.

A 2

torio

AD L. XXVI. §. I. C. DE VSVRIS

4

torio gessit Iustiniano Augusto II. Cos. usque ad mensem Augusti insequentis consulatus. Variarum ad ipsum constitutiones in Codice leguntur: quarum alia Iustiniano II. alia Cæcinnæ Mauro Decio in occidente Cos. anno æræ Dionysianæ DXXIX, promulgatae fuerunt. Sub idem vero tempus Basilides, Atarbius & Iulianus officio amplissimæ Præfecturæ fungebantur. Istum quidem *Constitutio de Iustin. Cod. confirm.* Præfectum Prætorio per Illyricum appellat: hos vero, quibus inscriptae sunt *l. 42. C. de Episc. & cler. l. 23. de S. S. Eccles.* in Oriente cum Menna fuisse, vel inde perspicui potest, quod alia nullæ neque Africae, neque Italiae præfecturæ erant: quum prouincias hasce Imperator nondum in ditionem suam redeegisset. Et verisimile est, Mennae decessorem Atarbium existisse. nam Iulianus diutius muneri huic præfuit: vti legum variarum subscriptiones docent. Non raro autem bini Præfecti Prætorio simul in Oriente delegebantur. De Iustiniani aevo loquitur *l. 54. C. de Episc. & cler.* quae haut obscure ostendit duos pariter vnaque in vrbe fuisse. Quin imperante Claudio Lusium Getam, & Rufum Crispinum; Sub Nerone Fenium Rufum, & Sofonium Tigellinum; Galba & Othone regnantibus eundem Tigellinum & Nymphidium Sabinum floruisse, ex Tacito, Suetonio, Plutarcho discimus. Neque tamen insolitum plane, vt tres interdum coniunctim summam rempublicam administrarent. Lampridius in Commodio: *Præfectus etiam Ebutianus inter hos est interemtus: in cuius locum ipse Clander cum aliis duobus, quos ipse delegerat, Præfectus est factus. Tuncque primum tres Præfecti Prætorio fuere: inter quos libertinus, qui a pugione appellatus est, Didius quoque Iulianus, vti Spartianus in vita ipsius tradit, Flauium Genialem, Tullium Crispinum, & Veturium Macrinum Præfectos Prætorio fecit.*

Ann. 12, 42,

l. 54, 51, 4.

Suet. in Gal-

ba. 11. Plut.

in Galba.

Equidem *Nouella 153* Menas Præfectus Prætoriorum Illyrici appellatur: at vero illud ipsum ab vltima demum Codicis promulgatione, hoc est, post annum DXXXIV, quo tempore *Nouellæ* leges coeperunt, contigit. Hinc minus conuenienter nonnulli Menam, Archiepiscopum Constantinopolitanum & Patriarcham, eundem cum nostro esse adfirmant. Anthimo enim de sede regis

DISSERTATIO.

5

giæ vr̄bis ab Agapeto Papa deiecto, post consulatum Belisarii, *vid. Baron. ad Ann. 536*
 anno nempe DXXXVI, Menas in locum ipsius sublegebatur: *p. 371. lit. c.*
 quem *πρεσβύτερον* primo *καὶ ξενόδοχον τῶν Σαμψῶν* fuisse, Cedrenus auctor est. Sequentibus vero temporibus demum sanctissimum munus cum seculari dignitate illum commutasse, nem infortunatis persuaserim. Eiusdem quoque nominis Mauritio regnante fuit quidam Aegypti Præfectus; insigni prodigio, quod ea tempestate accidisse dicitur, memorabilis. Et alium quendam natione *Samnitum, nomine Menam, siue Menum, commemorant: qui procul hominum cœtibus, ne quid esset otiosus, apes curabat. Noster, uti ostensum est, Senatoria dignitate conspicuus, & quidem ex eorum ordine erat, qui a primis centum Senatoribus suam repetentes originem, *Patricii appellabantur. *Cedrenus ad ann. 18. Maur. Imp. p. 400. *Stephanus in Dictionario Hist. Geograph. *Plut. in vita Romuli. Lamprid. in vita Alex.*
 Post almæ vr̄bis Præfecturam, Prætorii administravit: quæ ante Alexandrum Severum, nisi equitibus Romanis, non facile deferebatur. Hic primus Imperatorum Præfectis Prætorii Senatoriam addidit dignitatem: *ne quis non Senator de Romano Senatore iudicaret.*

De officio eorum Aurelius Arcadius Charisius, Christianus Iureconsultus, librum singularem scripsit. *l. vn. π. de off. P. P. Socrati audiunt μέγιστος τῶν ἄλλων ἀρχόντων, ὁ δὲ πρῶτος βασιλέα.* *Hist. Eccl. 2. Epist. 16. ad Prob.*
 Ausonius de Probo Præfecto Prætorii: *Qui solus, exceptis tribus herorum primus est.* Male autem doctissimus Rupertus, ad Enchiridion Pomponii, Præfecto vr̄bi parem cum Præfecto Prætorii potestatem, argumento *l. 1. C. de P. P.* videtur tribuere: ibi enim non de imperio & iurisdictione, sed tantum de dignitate, sede ac loco honoris exæquandis, cum sequenti lege agitur. Istud præterea observationem meretur, non circumscriptum certis temporibus officium hoc fuisse. namq; pendebat ex arbitrio principû, qui aliis perpetuo, aliis ad paucissimos dies id concedebant. Procopius in *Ανεκδότοις* Phocam & Basum refert sub Iustiniano, veluti non bonæ frugi homines, neque morum eius ætatis, vix ad paucos menses hunc sibi honorem servare integrum potuisse. *p. 301.* Et si quæ fides habenda eidem historico, in usu Imperatori erat, ut Præfectis Prætorio ex libidine agere

A 3

agere

AD L. XXVI. §. I. C. DE VSVRIS

6

agere cuncta, subiectorumque fortunas auferre ac diripere permitteret: occupata vero occasione, nihil quidquam metuentes mali, inevitabili oneraret calumnia, atque de bonis omnibus deturbaret. Commodus etiam imperante mutabantur sæpius Præfecti Prætorio per horas ac dies. Niger sex tantum horis; Marcus Quartus quinque diebus ea dignitate gaudebant. Cætera quæ ad argumentum hoc pertinent, varii luculenter perscripserunt.

Lampyr. in
vita Com-
modi.

Exerc. Ju-
rid. IV, 12.
& sequ.

ad Genes.
37. v. 36.

Post laudatos a magnifico & nobilissimo viro, D. Georgio Adamo Struuiio, IC. ac Consiliario Saxo-Vinariensi eminentissimo, videri quoque possunt Petrus Faber I. Semestrium; Iacobus Gutherius de officiis Augustæ domus; C. Adamus Rupertus ad Enchiridion Pomponii; & in antiquitatibus Biblicis J. Conradus Dietericus.

Data est præsens constitutio Constantinopoli (quæ tunc sedes regia in oriente) Iustiniano Consule: anno putæ æræ Christianæ DXXIX. Erat is tertius imperii Iustiniani, atque secundo solius ipsius consulatu insignis. Restituenda hinc quoque subscriptio legis sequentis: quam eodem omnino tempore fuisse sancitam, ex primis statim verbis patescit. Sed satis de his dictum est: nunc reliqua exequamur.

CAPVT II.

DE

VSVRIS AC MODO VSV-
RARVM IN GENERE.

ARGVMENTVM.

Vsuræ notatio & acceptio varia. Definitio. Quantitas & accessio quidnam sint. Vi in eodem genere cum sorte vsuræ consistant, non opus est. Vsuræ neque id quod interest, neque nudum tantummodo lucrum sunt. Hoc pluribus demonstratur. Cur vsuræ dicantur præstari ob vsuram. Prima vsurarum origo in mutuo. Menstruarum vsurarum origo. Refutatur Cuiacius. Ex mutuo ad alios contractus vsuræ transferunt. Cur publicis legibus sint definitæ. Due vsurarum species. Fœnoris notatio. Nonius Marcellus reprehensus. Fœnoris vox varia significat. Differentia vsurarum & eius quod interest. Expli-

DISSERTATIO.

7

Explicatur l. 17. §. 3. de Usuris. Usura vniuersim spectata damna-
ri nequeunt. Cautela quaedam in iis exigendis obseruanda. Ob
abusum optandum esset omnes omnino tolli. Cur Deus foeneratio-
nem prohibuerit. Frustra usura vetantur. Character foenera-
toris. Cause impulsue constitutionis nostrae. Iustinianus in-
iuste a Procopio accusatur. Modus olim usurarum centesima. De-
inde constitutionibus Principum alius fuit definitus. Laudatur con-
stitutio Iustiniani. In terminandis usuris creditoris praecipue ratio
habenda.

POSTEAQUAM Imperator in principio legis de praescriptione
usurarum tractauerat, quantitatem quoque illarum sequente
paragrapho moderatur. Agitur itaque de usuris. Nomen ab
utendo descendit, idemque saepius cum usu denotat. sic usuram
corporis, vitae, lucis, temporis apud Plautum & Ciceronem legi-
mus. Factum deinde est consuetudine loquendi, vt pro mercede
usus acciperetur: qua ratione vectura iam ipsam vectionem, iam
mercedem illius, & ναύλον seu Φόρετρον designat. l. 62. de R. V. De
mercatura Nonius Marcellus: Merx est species ipsa: mercatura
usus ipse, vel lucrum de merce. Graecis etiam ἐναγέλιον pro nun-
cio lato ac praemio eiusdem promiscue usurpatur. Bene au-
tem obseruatum fuit, veteres usurae vocabulum numero vnitatis
de usu, pluralitatis de accessione sortis magis adhibuisse. vnde usu-
ras centesimas, quincunces, semisses dixere saepius, quam centesimam,
quincuncem, aut semissem. Causa huius locutionis ea fortassis,
quod sors plerumque plurimum erat centenarium; aut dilata longius
solutione plures centesimae, quincunces, sextantes, semisses si-
mul erant praestandae.

Salmas de
Vf. 4. p. 83.
Gronou. de
Sessert. 3, 13.
Honor. Leo-
tard. disp.
Quid ius
Iustin. de Vf.
stat. part. 1.
sec. 1.

Nobis usurae sunt accessiones quantitatis, quae in compensatio-
nem interceptae utilitatis, tanquam interesse, petuntur. *Quantita-
tem appellamus earum rerum, quae non considerantur, vt corpus
iam determinatum; sed in singulos modios aut metretas, in singu-
la corpora appenduntur, admetiuntur, vel annumerantur. qua-
les sunt aurum, argentum, vinum, triticum, nummi. Aliud lon-
ge in iumentis ac gregibus: nam ovium quantitas non determi-
natur per numerum; sed singulae, suam naturaliter quantitatem
habentes, in contractum veniunt, l. 35. §. 5. Et 6. de contr. emtione.
Sane

*vid. Magn.
Dn. Praeses
Disp. Inst.
13, 8.
Magnif.
Struu. Ex.
Jur. 16, 14.

ADL. XXVI. §. 1. C. DE VSVRIS

Sane l. 17. §. ult. de usur. l. 1. de naut. fœn. l. 25. C. de usur. videntur deberi
 usuræ statuarum, mercium trans mare vehendarum, & vestimenti.

*Pacius ad
 tit. Cod. de
 Usur. p. 706.
 § 746.

†Cuiac. ad
 tit. ff. de
 Usur.

*Tholosang
 Synt. Jur. V-
 niu. 22, 3, 2.
 Leotard. de
 Usur. qu. 1.
 n. 4.

Sed facilis responsio. *neque enim tam illarum rerum, quam æsti-
 mationis usuræ spectantur. Finimus porro usuras per † *accessiones*:
 quod verbum latisime patet, & comprehendit id omne, quod ex
 alia re tanquam principali nobis obuenit, ab eaque siue naturali-
 ter, vt fructus; siue ciuilitur, vt pensio, merces, usura descendit.
 Nihil vero refert, vtrum accessiones hæ, seu usuræ, sint eiusdem

cum principali quantitate generis, an diuersi. *l. 16. C. de usur. c.
 14. qu. 3. c. 3. c. 1. § 2. de usur. c. illos vos. de pignor. Diximus tan-
 dem; eas in compensationem interceptæ utilitatis, tanquam in-
 teresse, peti. Neque enim sunt vere illud, quod interest; neque et-
 iam nudum tantummodo lucrum: vt falso Iureconsultorum
 nonnulli, qui omnes in vniuersum usuras iniquitatis deferunt,
 arbitrantur. Quod vt euident magis fiat, operæ pretium videtur,
 excedere paululum, atque rem omnem altius repetere. Po-
 nemus vero certa quædam principia, ex quibus in cetera pro-
 bationes nostræ exeant. Præmonemus quoque, quæstionem
 hanc non in hypothese & in persona huius vel illius pauperis aut
 diuitis; sed generatim atque in thesi esse tractandam.

Quum in ambiguis recepti ab omni tempore iuris fuerit, vt
 meliorem semper in partem fieri præsumtio debeat; quilibet et-
 iam rerum suarum indigere, atque ex earundem usu quærere vi-
 tæ subsidia præsumendus est. Deinde nemo dubitauerit, ex
 pecunia non minus, quam aliis fortunæ bonis, percipi utilita-
 tem posse. Quamquam enim est suapte natura sterilis; perinde
 tamen eam, vt domos & res alias natura infœcundas, hominum
 industria fructuosam facit. Post hæc tenendum, tantum ad nos
 detrimenti redire, si non vtamur, aut vti nequeamus rebus no-
 stris; quantum, si vtamur, emolumentum sentimus. vnde plus dare
 creditur, minus recipere, qui tempore minus recipit: ob utilita-
 tes, quas secum fert ἢ Φυσικὴ κατοχὴ. Ad vltimum dicitur natu-
 ra, neminem suo cum malo aliis bono esse teneri.

Ex his iam illud conficitur: quotiescunque ab aliis deti-
 nentur, quæ iure ad nos, siue in genere suo (qualia sunt debita
 ex

DISSERTATIO.

ex mutuo) siue in specie pertinent; tantum quemque in compensationem deponere merito posse, quantum ei utilitatis ob cessantem rerum illarum usum decedit. Quandoquidem vero accurate semper dignosci nequit, quantum intersit reuera; deueniendum est ad coniecturas: ut eam summam impune liceat exigere; quae probabiliter ex re nostra, quamdiu eius utilitatem alter intercipit, solet redire. Atque hinc usurae fuerunt natae; quae sic appellantur; quod praestentur ob usum, & sint quasi merces usus. Debetur haec appellatio receptae vulgo loquendi consuetudini: poniturque per metonymiam causa pro effectu. Dum enim quis fruatur; aut certe potest ac praesumitur frui re aliena, quam habet; dominus interea usu illius destitutus, damno afficitur, vel lucro priuatur: ob haec autem vere ac principaliter; non ob usum alterius, pensiones eiusmodi expetuntur.

Quantum ad primam usurarum originem, eam reperiri putauerim in mutuo. Nam quilibet fere mutuo daturus, praeterebat indigentiam & iacturam rei familiaris: neque temere concedebat quidquam, nisi indemnem se nouerat futurum. Alter vero coactus necessitate, facile se sponcione pensionis, quam creditor stipulabatur, obstringebat. Hinc quoque menstruarum usurarum fons & origo. Plerique saepius non in annum; sed ad vnum vel alterum tantummodo mensem credere, aut accipere pecuniam volebant. Taxato itaque modo lucelli, quod probabiliter ex credito capere in mensem quisque poterat; usurae quoque respectu eiusdem definiabantur. Quod si ad diem praestitutum sortem non soluebat debitor, habita eiusdem menstrui ratione, protrahebantur usurae. Quum autem multi creditorum carere diu mercede rerum suarum non possent; non expectabant, dum exisset tempus ad pensionem exigendam; sed ad finem singulorum mensium eam flagitabant, quod diuturna consuetudine postea in mores abiit. Non sane subscribere possum excellentissimo I. C. Iacobo Cuiacio: qui ea de causa creditores in singulos menses usuras stipulatos fuisse asserit; ut hoc scilicet pacto, solutae per tempora & partes, duplum excederent. quod olim permittebatur. l. 20. C. de usur.

*Sid. Salmaf.
de M. V. p.
58. & seq.
Ad Afric. tr.
7. l. pen. de
R. Cred.*

B

ferre,

ferre, vtrum in menses singulos, an in annos vsurae promittantur: quum annuæ quoque per partes; hoc est, quotannis exigi, atque eodem modo excedere duplum queant. Porro consuetudo haec ad Romanam gentem a Græcis propagata fuerat: apud quos publica Solonis lege sancitum antiquitus: τὸ δὲ γέγονεν εἰσιμὸν εἶναι, ἐφ' ὅποσον αὐτὸ βέβληται ὁ δανείζων, vsurarum modus esto, quem stipulatus fuerit foenerator. Quin hoc fere iure utebantur veteres, vt vsuras sub fine anni non solutas fortī adiicerent; *improbum exercentes foenus, & vsuras vsurarum exigentes*: vti Diocletianus & Maximianus Imp̄p. loquuntur. *l. 20. C. Ex quib. caus. infam.* Non prohibebantur igitur duplum excedere: neque causæ quidquam fuit, cur dissimulanter potius ac per malitiam, quam aperte & simpliciter agerent. Hae vero vsurae pedetentim quoque in alios contractus immigrauerunt. Neque illud iniuste factum: naturaliter enim licet incommoda & detrimenta in nos redundatura declinare.

Vt autem nulla tam salutaris medicina est, quin adhibita male perniciem afferat; ita vsura quoque in compensationem detrimenti tacita consuetudine introductæ, magnam tandem reipublicæ pestem importarunt. Mox enim quæstum occipiebat auaritia mortalium, atque aucta immensis vsurarum incrementis forte, bonis fortunisque omnibus debitores exspoliabat. Hic iam coërcere improbitatem magistratus cogebatur. Quid faceret autem? Prohibitum ire in vniuersum vsuras, parum videbatur consultum: neque enim in se spectatæ quidquam iniquitatis habebant; & nemo ciuium suo cum damno aliorum necessitates erat subleuaturus. Ponere vero legem, vt quod vere interesset, tantummodo liceret petere; ob probationis difficultatem non satis expeditum erat. Itaque illud tandem relinquebatur, vt certam ac definitam summam in locum interesse substitueret; extra quam egredi nemini cuiquam permetteretur. Hanc autem generatim pro arbitrio magistratus determinabat. Nam ob varietates casuum ac personarum, sciri accurate haut poterat, vtrum vere damnum aliquod; vtrum maius minusue faceret, cuius pecunia, frumentum, vinum, oleum, ab alio possidebantur.

Petit. ad LL. Attic. 5. 4.

Casaub. ad Theophrasti char. 22. μεγαλοχίλια

DISSERTATIO.

II

tur. Et solent communiter non in singulas personas, sed generaliter iura constitui. *l. 8. de LL.*

Romani porro variis limitibus, tam quæ in mutuo, quam aliis contractibus occurrunt, vsuras circumscripserunt. Duæ autem vulgo ponuntur species: quarum altera est *ad quantitatem* ex quacunque etiam causa, præter mutuum, principaliter debitam, accessio; atque ex conventionione, aut mora debetur. *l. 17. §. 4. l. 32. §. 2. de usur. l. 2. C. de pos. t. t. C. de usur. & fruct. leg.* altera peculiari fœnoris nomine insignitur, describiturque per accessionem ad sortem creditam. Fœnus, auctore Nonio, ab eo dictum est, quod pecuniam pariat incrementi tempore, quasi fœtus aut fœtura. Nam & Græci τὸν ἀποτῆνεν. Verum hæc male conveniunt: fœtus enim non parit, sed nascitur. Melius idem de fœnore, siue reditu ex mutuo: *Est accepti fœtus: unde & fœnus dictum est, ut Græce τὸν ἀποτῆνεν, quasi parvus mutui sumti.* Proxime autem ad veritatem accedit Claudii Salmasii sententia: qui originem fœnoris a voce ποινή vel ποίνη deducit; communi π in digamma Æolicum & Latinum F mutato. Hoc verbum non tantum pœnam & mulctam significat; sed ἀντίσκημα etiam, pensionem, hostimentum; quum aliquid pro alio redditur tam in honorem, quam in contumeliam. Et signat fœnus modo sortem ipsam cum accessione, itemque totum negotium fœneratorium; modo simpliciter vsuras, siue accessionem ad sortem ex mutuo debitam: quo sensu hic quoque accipitur: ut tamen cum optimis auctoribus præcipue vsuras ex pecunia credita; & per fœneratores, eos, qui pecuniam sub vsuris credunt, intelligamus: ut ut vinum, triticum, oleum fœnori etiam dari dicantur. *Nov. 34. l. 14, 16. C. de usur. & legis no. stræ §. 1. verb. specierum fœnori dationibus.* nam hæc frequentius generis nomen solent retinere.

Ex istis, quæ prolata iam sunt, haut perplexe poterit iudicari, vsuras neque confundi debere cum eo, quod interest; & falso accusari legislatores, qui publicis legibus eas concesserunt. Interesse in quamvis obligationem, siue dandi, siue faciendi cadit, & quarumvis rerum nomine præstat: vsuræ vero tantum in obligationibus dandi, & rebus quantitate constantibus locum habent.

Magn. Dn. Præses Disf. Iust. 18, 13.
vid. Salmas. de Usur. 2. Gron. in Mantissa Pec. Vet. 1.
Honor. Leo. tard. disp. quid ius iust. de Usur. statuerit. part. 1. sect. 1.

ADL. XXVI. §. 1. C. DE VSVRIS

12

bent. Id, quod interest, simul ac semel; vsuræ per interualla petuntur. Pro varietate quoque casuum, modo plus; modo minus; modo nihil interest. *l. 13. de re iud. l. 112. §. 1. de V. O.* ac proinde eius probatio actori incumbit: quæ ubi deficit, ad exiguam summam res deducitur. *l. ult. de prat. stipul. §. non solum. Inst. de V. O. l. 1. C. de sent. quæ pro eo.* Vsuræ certæ semper ac determinatæ sunt: neque requiritur, vt petitor doceat, reuera sibi tantum emolumentum decessisse. Sufficit conuentionem, aut moram probari: nam ob præsumtum interesse vsuras iam definiuit legislator.

*vid. Leot. de
Vsur. qu. 1.
tom. 1. de
r. 5.*

Pauli verba *l. 17. §. 3. de vsur. Vsuræ enim non propter lucrum petentium, sed propter moram soluentium, infliguntur:* varie interpretes explicant. Nobis ea IC. mens fuisse videtur. In bonæ fidei iudiciis vsuræ non promissæ, haut simpliciter, ut lucrum faciamus; sed tum demum iudicis officio adiudicantur, quoties quis tardius pecuniam, & sua quidem culpa, infert. Namque tunc moram facit; vsuque rerum nostrarum præciso (quisquis autem re sua præsumitur indigere ac vti) debitum nobis emolumentum interuertit. Atqui ob hanc interceptæ utilitatis præsumtionem, sola mora soluentem ad vsuras damnat: in quibus præcipue compensatio; secundo loco, pœna debitoris, respectu primæ legislatorum intentionis, consideratur.

Inique porro spectatæ generatim vsuræ damnantur. Et ignoscendum est piissimo sanctorum Patrum, aliorumque zelo; quo nimium quantum abrepti, promiscue omnes grauisimis vocibus infamant. Neque enim tam quod intrinsecum eis est, quam quod vitio humanæ prauitatis adest plerumque & consequitur, respiciunt. Equidem cauendum sedulo, ne quid vsurarum nomine exigamus, quando nihil plane nostra interest. plus enim accipere, quam dederis, commutatiuæ iustitiæ aduersatur. Prouidentum deinde, ne plus æquo exigamus; monente Apostolo: *τὸ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι ἐστὶ φελοῦμα τῶν ἀδελφῶν, ἢ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι* præterea, ne versantibus in *egestate faceremur. Satius erit, vt denegemus iis pecuniam, quos nulla rerum necessitas ad mutuandum cogit; aut benigne largiamur, si nullum inde ad nos detrimentum redeat. Tandem obser-

*1. Thesf. 4.
3. 56.
*Nysenus
Orat. contra Vsur.
p. 226.*

observandum, ne tanquam artem & modum parandi victum fœnus exerceamus. Hæc dum nefarie violantur præcepta, letalem noxam contrahi, necessum est. Peccat civilis etiam potestas, quoties aut in describendo publice vsurarum modo, modum non tenet; aut iuste legitimeque terminatum, audacter ac iniuriose patitur excedi. Neque vacant culpa omni debitores; qui, collata in longum solutione, cumulant æs alienum vsuris; inque id exitii genus se ultro præcipitant, vnde emergendi deinceps spes nulla est super.

Laudamus sane illorum pietatem, qui omnes omnino vsuras ex genere humano sublatas mallent: quum facilis hinc peccandi occasio avaritiæ mortalium aperiatur. Neque aliud sibi voluit æternum Numen, quam ut, prohibita inter Hebræos fœneratione, propioris cuiusdam necessitudinis ac benevolentia officii eos constringeret. Egregius est in hoc argumento Flavius Iosephus IV. Originum: Δανείζειν δ' ἑβραίων ὁππότε c. 8. p. 127. τούτοις ἐξέσω μηδενί, μήτε βρωτὸν, μήτε ποτὸν. ἔ γδ δίκαιον προσδοκᾷ τὰς ὁμοφύλους τὰς τύχας, ἀλλὰ βοηθήσονται ταῖς χρείαις αὐτὰ κέρδιον εἶναι νομίζειν τὴν τ' ἐκείνων εὐχαριστία, καὶ τὴν ἀμοιβὴν τὴν ὡρᾶ τ' ἑξ γενησομένην ὁππότε τῇ χρηστότητι. Οἱ ἢ λαβόντες εἴτε ἀργύρια, εἴτε τινα τῶν καρπῶν ὑγρῶν ἢ ξηρῶν, καὶ ἄν αὐτοῖς τῶν ὡρᾶ τ' ἑξ χορηγησάντων, κομίζοντες μεθ' ἡδονῆς ἀποδιδότωσαν τοῖς ὄμοισιν, ὡσπερ ἀποδόμενοι εἰς τὰ αὐτῶν, καὶ πάλιν, εἰ δεηθεῖεν, ἔξοντες. *Mutuum dare ad usuram Hebræorum nemini liceat, neque cibum, neque potum. neque enim iustum est, reditus captare ex fortunis tribulium; sed præstat opem ferre illorum necessitatibus, & ad lucrum imputare eorum gratiarum actionem, & Dei retributionem, quæ huiusmodi beneficentiam solet consequi. Qui vero acceperint mutuo, siue pecuniam, siue fructum aliquem aridum aut liquidum; ubi Deo fauente fruges ipsorum ex sententia prouenerint, alacres restituant eis, qui mutuauerunt quasi sua reponentes, & usuri denuo si opus fuerit.* * Apud Mohammedanos quoque sancitum legitur: *Concessa esto negotiatio: at interdicta usura modis omnibus.* Idem Christianæ caritatis regula exigit. Si enim nulla † compensationis spe succurrendum egentibus; multo profecto magis sine usura.

* Hacspan. ad leg. Mo. hammed. Seldenus de I.N. & G. iuxta disc. Ebræor. 6, 20 Sed † Luc. 6

Tac. Ann.
6, 16.
Liu. 7, 42.

p. 227.

Sed docuit rerum euentus, effectu caruisse consilia conatusque illorum, qui tollere penitus e republica vsuras voluere. Patris sui exemplo testatur Leo Imperator. Nou. 83. Olim quoque frustra Romæ vetita vsura. Neque priorum tantum seculorum maculæ sunt improbitas & circumscriptiones sceneratorum; sed nostra quoque tempora polluerunt. Inhæret enim hodieque medullis civitatum ac regnorum pessimum genus; cuius habitum vultumque seueris verborum coloribus oratione contra vsurarios

Gregorius Nysenus depinxit. Locum ipsum, quando minus est obuius, huc transferre non pigebit. Ἀργὸς καὶ ὁ πλεονεκτικὸς βίβη ὁ τὸ τοκίζοντος. ὅσα οἶδεν πόνον γεωργίας, ὅσα ὀπίνοια ἐμπορίας· ἐφ' ἑνὸς ἢ τόπου κάθηται τρέφων ὅτι τ' ἐσίας θηρία· ἀπαρτα αὐτῷ βέλεται τὰ πάντα καὶ ἀνήρητα φύεσθαι ἀργεργὸν ἔχθ' ἐν κάλαμον· χώραν, τὴν χάρτην· ἀέριμα, τ' μέλαν· ὑέτον, χρένον· ἀνξάνοντα αὐτῷ λαμβανόντως τὴν τῶν χρημάτων ὀπικαρπία· δρεπανόν ὅτι αὐτῷ ἢ ἀπαίτησις· ἄλων, ἢ οἰκία· ἐφ' ἧς λεπύνη τὰς τῶν θλιβομένων βόιας· τὰ πάντων ἴδια βλέπει. ἔυχεται τοῖς ἀνθρώποις ἀνάγκας καὶ συμφορὰς, ἵνα πρὸς αὐτὴν ἠναγκασμένως ἀπελθῶσιν· μισοῦ τὰς ἑαυτοῖς δρεκόντας ἢ τὰς μὴδὲν δανειζομένους ἐχθρὸς ἢ γέεται· προσεδράει τοῖς δικαστηρίοις, ἵνα ἔυρη τὴν τευδόμενον· τοῖς ἀπαίτηταις καὶ τοῖς πρᾶκτορην ἀκολοθεῖ, ὡς ταῖς ὄφρα τὰ ξέσι καὶ τοῖς πολέμοις οἱ γύπερ· ὡς θέρει τ' βαλάντιον, καὶ δεικνύσι τοῖς πνιγόμενοις τ' θήρας δέλεαρ· ἵν' ἐκείνω θεῖ τὴν χρεῖαν ὡς χήναιτες, συγκαταπίωσιν τὸ τοκὸν τ' ἀγκιστρον· καθ' ἡμέραν ἀρῆθμει τὸ κέρδιον· καὶ τ' ὀπιθυμίας ὅσα ἐμπύω λατα· ἀχθεται πρὸς τὸν χρεῖον τὸν ὀπι τ' οἰκίας δποκείμενον, διότι κεῖται δρεγὸς καὶ ἀπρακτικῶν. μιμείται τὰς γεωργίας τὰς δὲ τῶν σερῶν αἰεὶ ἀέριματα αἰτῶντας, ὅσα ἀνίησι τὸν ἀθλιον χρεῖον, ἀλλ' ἐκ χερῶν εἰς χεῖρας μεταγί. βλέπει γὰρ ἐν πλάσιον ἢ πολύχρεσον πολλὰ κίς μὴδὲ ἐν νόμισμα ἔχοντα ὅτι τ' οἰκίας, ἀλλ' ἐν χάρταις τὰς ἐλπίδας, ἐν ὁμολογίαις τὴν ὑπόσιν, μὴδὲν ἔχοντα ἢ πάντα κατέχοντα. πρὸς τ' ἐναντίον τὸ δποτολικὸν γράμμα τῶν κεχρημένων τῷ βίω· πάντα διδόντα τοῖς αἰτήσασιν· ἢ θεῖ Φιλάνθρωπον γνώμην, ἀλλὰ θεῖ Φυλάργωρον τρέπον· αἰρεῖται γὰρ τὴν πρῶσταιρεν πενίαν, ἵνα ὡς δὲ λῶν ὀπιμοχθὸς ὁ χρεῖος ἐργασίμενῶν, μὴ τῶν μισθῶν ἐπανέλθῃ. Hastenus Diuus Orator. Adiciã vero latina quo-

quoque: non ut qui implere pagellas studeam, sed ne sit fortassis, qui aurem vellat: Græca hæc sunt, nec legi possunt, neque intelligi. *Segnis & insatiabilis est vita usurarii. nescit laborem agrorum colendorum, mercaturam non exercet, sed vno in loco confidens immanes domi suæ feras nutrit. vult omnia sibi sine satû & inarata progigni, cui quidem aratrum est calamus: ager, charta: semen, atramentum: pluuia, tempus: quod illi pecuniæ fructus occultis incrementis adauget & educat. Falx illi est repetitio: area, domus, in qua miserorum fortunas ventilat, & quæ omnium sunt, propria sui ipsius videt. Imprecatur hominibus calamitates, ut coacti ad ipsam confugiant: odit, quibus res suæ sufficiunt, & quos mutuum sub usura petere non conspicit, in hostium numero habet. Asidet curiæ & foro, ut inueniat, quem fors aduersa affligit. Exactores & procuratores suos semper sequitur, ut vultures castra & acies. Circumfert autem loculos, ut miseris escam ostendat: ut ei ob necessitatem inbiantes, deærent simul usuræ hamum. Quotidie numerat lucrum, suamque cupiditatem minime explet. dolet ob argentum domi repositum, quod otiosum est & infructuosum. Imitatur colonos, qui ex aceruo frumenti semper semen petunt. Non relinquit miserandum aurum intactum, sed ex manu in manum transfert. Aspiciis igitur opibus diuitiisque abundantem, sæpe domi suæ ne vnum quidem nummum habere, sed omnes spes eius in charta sitas, omnesque fortunas in pactis & conuentis; qui nihil habet, & omnia possidet. Contrario modo Apostolicis monitis vitam instituens, qui omnia largitur petentibus, non humanitatis, sed cupiditatis gratia. Eligit enim pauperiem ad nonnullum tempus, ut pecunia instar laboriosi serui operans, cum mercede ad ipsum reuertatur.*

Iam redeamus ad constitutionem nostram. Ait Imperator: *Super usurarum vero quantitate etiam generalem sanctionem facere necessarium esse duximus, veterem duram & grauissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Proponitur heic causa, quæ impulerit Iustinianum, ut vniuerso usurarum generi modum scribe-
ret. Illa fuit ingens ac intolerabilis earum magnitudo: vel quod incertus plane modus; vel quod grauis saltem ac durus.*

*Accedebat licentia fœneratorû, praua *magistratus indulgentia* *Procop. in
Avid.

quo

*Animadu.
ad Procop.
n. 107.*

quo impunitior, eo effrenatior. Vtrum autem in Iustinianū huius mali transferenda sit culpa, quod vult Procopius; probabile haut esse, dudum ostendit memorandus inter illustria Iureconsultorum nomina vir, *Ioannes Eichelius*, Patronus, & quondam Doctor meus longe colendisimus.

Olim quidem certus vsurarum modus partim ex regionis more *l. 1. pr. de vsur. l. 10. §. si procur. 3. mandat. l. 29. §. 1. de leg. 2.* partim communi iure definitus erat. Seruari enim lex contractus debebat vsq; ad *centesimā*: ultra quam, nisi in traiectionis pecuniis, ac speciebus fœnori datis (vti patescit ex lege nostra, & *l. 1. C. Tb. de vsur.*) in vsuris rei iudicatæ, *l. vn. C. Tb. de vsur. rei iud. l. 2. C. eod.* maiores nullæ

** 2. Sent. 14. ibiq; Cuiac.* permittebantur. *Paulus: *Vsuræ supra centesimam solutæ sortem minuunt, & consumpta sorte repeti possunt.* Item: *Vsuræ, quæ centesimam excedunt, per errorem solutæ, repeti possunt.* Hinc dicuntur etiā grauisimæ *l. 7. §. 8. de adm. tut. maximæ. l. 38. de N. G. licitæ. l. 44. de vsuris.*

vid. Brisf. §. legitimæ. l. 4. §. 1. de Nautico fœnore. l. 1. C. de vsur. pup. l. 3. C. arb. tut. l. 1. antiqu. 1. 8. C. si cert. pet. status modus vsurarū. l. 29. de vsuris. modus legitimæ vsuræ *l. 7. de vsur.* Aliæ enim nullæ supra eas legitimæ erant. De Lu-

** In vita Luculli.* cullo *Plutarchus tradit; eum non amplius centesima, fœnoris nomine, in Asiæ ciuitatibus exigî præcepisse. Cicero in edicto translato; id est, vsitato, consueto, ex superiorū Prætorum edictis translato, se ait habuisse de centesimis obseruandis. Sed nondum satis publicæ rei censebatur prospectum. Equidem constitutionibus sacris alius modus vsurarum positus fuit: quod ex *l. 20. C. de vsuris.* & Aelio Lampridio videre est: qui de Alexandro; *Vsuras fœneratorum contraxit ad trientes pensiones, etiam pauperibus consulens. Senatores si fœnerarentur, vsuras accipere primo vetuit, nisi aliquid muneris causa acciperent: postea tamen iussit in semisses acciperent donum, munus tamen sustulit.* Verum hæc mutasse iterum, *l. vlt. C. de vsur. rei iud.* docet: in qua Iustinianus fatetur, se vsuras minores fecisse centesima.

Atqui dignus singulari laude Imperator, qui prudentissima sanctione eum tandem modum introduxit, quo æquiores priora secula nondum acceperant. Nam priscis temporibus, & *LL. XII Tabularum* etiam, certa tantum summa vsurarum statuta erat;

erat: qua maiores quidem stipulari nemini licitum; permis-
 sum vero omnibus sub una eademque quantitate pecuniam
 occupare. At vero ut legitimum usurarum sit temperamentum,
 personarum præcipue diligens ratio est habenda: quum alii ca-
 rere facilius pecunia; alii non sine dispendio ac damno com-
 modare petentibus possint. Qua in re, qua potissimum cautela
 sit opus, adcuratissime exposuit, magnus, etsi cum maximis com-
 paretur, Hugo Grotius. Verba eius hæc sunt: *Vt sciatur, quan-*
rum recipi æquitas permittat; non est spectandum, ut quidam censent,
quantum lucri faciat, qui pecuniam sumsit; sed quantum ei absit, qui
pecuniam alteri numeravit: sicut in emtione quoque & in aliis con-
tractibus nunquam æstimatio facienda est ex eo, quod intersit accipien-
ris, sed ex eo, quod absit danti. Abest autem tantum, quantum quis-
que pro vita sua genere ex pecunia compendifacere potest ac solet:
puta, ex agris, ex domibus, ex mercatura; detracta æstimatione peri-
culi, quod in aliis rebus maius, in aliis minus est: ita ut fieri inter mer-
catores solet in contractu auersi periculi, quem assecurationis vocant.
 Quæ omnia quam vere consonent Constitutioni nostræ, ex se-
 quentibus illius verbis fiet manifestum.

*Ad Lucæ
 Euang. 6, 35.*

CAPVT III.

DE

CENTESIMIS

VSVRIS.

ARGVMENTVM.

Usura apud Græcos & Romanos mensuræ. Exempla annui fœnoris.
Fœnus nauticum in omne tempus navigationis ac periculi promitte-
batur. Etiam in singulos dies usuras stipulabantur. Exem-
pla mensuræ fœnoris. In centenariio numero veteres subsistebant.
Datur ratio. Centesima. Nota eius sicilicon. Nominis explicatio.
Centesima est pars sortis centesima. Centesima hæreditatum. Cen-
tenarii. Centesimare. Exarsen. Centenaria usura male dicitur.
Centesima fons ac caput reliquarum usurarum. Quinquagesima
de usuris non recte usurpantur. Minores aut maiores centesima
usuræ quomodo appellatæ. Ad Assem Romani cuncta redigebant.
Asses usuræ. Ratio hujus appellationis. Partes assis. applicantiur
usuris.

DISSERTATIO.

singulis annis, quam mensibus, frequentius solent persolui. Meminerunt quoque annui scenoris *Nov. 32, & 34.* In traiectione pecunia illud speciale fuit; quod vnam in omne tempus navigationis ac periculi summam pacisci liceret: vti de Atheniensibus testem habemus Demosthenem *ὄρος Ποσειάων.* Iustinianus *Nouella 106.* refert consuetudinē, qua creditori in singulos solidos tres siliquæ præstabantur: non in diem certum; sed omnino, vsque dum salua rediret naus: siue rediret post annum, siue post mensem vnum vel duos. Verum id deinceps abrogatum fuit. Occurrit quoque exemplum de creditore, pro operis serui, traiectionis pecuniæ gratia debitorem sequuti, in singulos dies certam summam paciscente. Sed magis est, vt operarum & pœnæ, quam scenoris stipulationem illam dicamus. Ceterum non infrequens ** ἡμεροδραμισίων* natio fuit: vti ex Theophrasto in characterismo *δρανοίας*, atque ex Plauti Epidico licet addiscere. De menstruo scenore eruditæ variorum commentationes copiose tractant. ** Exempla eius petere licebit ex Cicerone, *Hortio, l. 40. de reb. cred. l. 26. de pos. l. 41. §. ult. de vsur. l. 24. de const. pecun. l. 135. de V. O.*

Hisce vero vsuris sua singulis nomina Romani, pro modo earum & quantitate imponebant. Quod vt melius intelligamus, tenendum est; certum sibi terminum veteres in *centenario numero* defixisse: ad similitudinem Græci moris, quo, commo-*dioris doctrinæ causa, quæuis summa sortis ad Minam, quæ centum drachmas valebat, redigebatur. Non illi minam quoque, vt Græci constituebant; nam id genus nummi Romanis ignotum erat: sed centenarium numerum absolute, veluti terminum statuerant fixum immotumque, ad quem ceteræ sortis quantitates reuocarentur. Multis ea probatum ire, superfluens labor est. Quin hodieque idem nobis in more positum. Peruulgata enim passim est formula: decem in centum, vel, pro centum dare; quinque, sex, octo. Etiam vbi vsura intra annum sorti æquatur, centum pro centum effici, dicere consueuimus. Ea vero gratia in centenario antiqui procul dubio substiterunt, quod hic numerus communi omnium consensu finis, quodammodo esset ceterorum. ultra hunc,*

præter millenarium, non inueniuntur noua nomina. Si quid residuum est, denuo ad priores numeros redeundum: quibus centenis istis adiectis, centum & vnum, tria, quatuordecim, triginta conficiemus; donec impleto iterum centenario, subsistendum, idemque numerus binis, ternis, aut pluribus vicibus repetitus, ducentorum, trecentorum, quadringentorum, vocabulis exprimens est. Rotunditas quoque numeri non parum momenti habet. Sic seculum centum annorum spatio olim circumscripserunt: sic Poëta sæpius centum pro incerta quantitate ponunt; vt Maro:

Georg. 3, 18. Centum quadriugos agitabo ad flumina currus.

Simili plane modo certam vsuræ quantitatem definiuerant, a qua minores maioresue denominabantur. Erat hæc *centesima*: cuius nota sicilicon; id est, C auersum: totque ponebantur sicilici, quot centesimæ conuenerant. Id propterea vero sic pingebatur; quod, cum C centum significaret, conuertebatur ad eam summam, cuius centesima futura erat: vt refert Volusius Mæcianus; cuius vitam singulari disertatione, magnificus atque nobilissimus Dn. Præses, excelsus Jurisprudentiæ vates atque antistes; Patronus & Doctor meus æternum deuenerandus, haut ita pridem exquisitissime perscripsit.

Vid. Cuiac.

ad Nou. 32.

& Tholos.

Synt. 22, 3,

28. qui alias

duas expli-

cationes

recensent,

quarū neu-

tra potest

probari.

l. 3. tit. 7.

Nominis ipsius rationem multi sollicitè inuestigarunt. Hoc quidem indubitabile est, non eam hic intelligi, quæ respectu pensionis, siue ordine centesima est: quo sensu *lux centesima* a Cicero ne vsurpatur. alias enim nullam omnino vsuram centesimam dicere possemus, nisi & mense centesimo solueretur. At vero sæpius videmus contingere, vt vel maturius sorte reddita, vsuræ consistant; vel non reddita, vltra tempus istud producantur, nihilo tamen seocius centesimarum appellatione permanente. Pesime quoque Scholiastes apud Harmenopolum centesimam vocat, quidquid duodecim partes complectitur: ideo quod priscis temporibus, qui centum alicuius generis habebant, duodecim in commune conferebant. Hugo Donellus, quum de vsuris erudite, summaque facundia disputasset, *Relinquitur igitur, inquit, vt hoc solum quarendum sit, quid sit centesima vsura. de qua re iam inter doctos viros omnes constare video, centesimam vsuram esse centesimam partem sortis in singulos men-*

ses.

ses: ut ita dicta videatur, quod ad sortem relata, centesima sit portio sortis. Alii hoc modo, centesimam usuram esse definiunt, quae centesimo mense aequat sortem; quod eodem redit. ut puta, in centum aureos in singulos menses unus aureus; id est, centesima pars, usura centesima est: eadem centesimo mense aequat sortem. Poterant vltima hæc de sortis æquatione rectius omitti. Si enim centesima eo significato accipietur; bina, terna centesima erunt, quæ ducentesimis, trecentesimis demum kalendis credito adæquantur: quod rationi omni prorsus repugnat. nam hæ sic appellantur, quoties summa centesimæ altero tanto, aut triplo sunt maiores: adeoque non seculis demum; sed quinquaginta, aut trium & triginta mensium spatio sortis quantitatem explebunt. Verissima omnino prior sententia est, de parte sortis centesima intelligenda: quod aliis quamplurimis exemplis potest demonstrari. Ut enim veteres quadragesimas ferarum, vicesimam, item centesimam hereditatum (unde centenarii, qui eam exigebant) pro partibus ferarum quadragesimis, & sic porro dixerunt; ita centesimam quoque, eadem ipsos significatione pro tali parte, non quidem usurarum, sed totius crediti, posuisse verisimile est. Præterea, quum ad publicorum vectigalium modum, concepissent nomen fructus pecuniæ privatæ; quis dubitet eodē more & centesimam fuisse acceptam? De vectigali Cicero epistola XVIII ad Brutum: *Obdurefcunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centesima collatum impudenti censu locupletium in duarum legionum præmiis omne consumitur.* Hoc idem alibi explicat: *ager vectigalis populo Romano ex parte decima.* Proxime ad institutum nostrum accedere quoque videtur *Centesimare*, proprium Opilii Macrini verbum: qui si quando benignius cum seditiosis agere vellet; *centesimare* solebat, qui digni decimatione, atque vicesimatione fuissent; hoc est, ut decimus quisq; ac vicesimus eorum capite plecteretur. Centesimam igitur usuram, vel centesimas usuras, non ut substantiuū cum adiectiuo; sed instar duorum adiectiuorum, κατ' ἐπιξήγησιν commodè explicabis: *centesimam sortis partem usuram*, vel *centesimas partes sortis usuras*; id est, usurarum vel commodi nomine ductas aut statutas. Huic centesimæ Græcorum ἐκατοστή, uti Plutarchus

Vid. etiam Budæum de Asse. p. 33.

Turneb. Adu. 29, 16.

Gronou. de Sest. 3, 13.

Capitol. in Opil. Macrino.

Gron. de Sest. d. 4.

Salmas. de
M. V. 6.
Gron. d. l.
498.

vid. Gron.
de Sest. 13.
p. 37.

in Lucullo appellat, respondet: cuius vocis origo ad Romanos, quam hos potius est referenda; quum apud eos tantum, qui sub Romano imperio scripsere, reperiatur. Veteres Attici *τόκον ἴπυ δραχμῆ* vocabant; item *ἴπυ δραχμῆ δανείσεως*; aut plene, *ἴπυ δραχμῆ δανείσεως τὴν μνᾶν*. Fallitur autem Scaliger, qui *centenaria* usuram eandem cum nostra esse autumat. Centenarium enim certi ponderis aut numeri corpus denotat. sic centenarius lapis, pondus est centum librarum; grex centenarius, grex centum pecudum. Et quamvis *centenaria* pro usura centum nummorum uti velis; nescio tamen, an eius locutionis exemplum apud bonos auctores occurrat.

vid. Gron.
de Sest. 3, 13.

Positum iam in aperto erit, centesimam a parte sortis centesima; quemadmodum *drachmalis* apud Græcos a *drachma*, sibi nomen inuenisse. Faciet igitur in centum denarios, singulos menstruos; annuos vero duodecim: non quod sua natura, & directo duodecim in centum significet; sed quia quot mensibus renouata, duodecies quotannis præstat. Hanc veluti fontem statuerunt ac caput, vnde omnia, maiora minoraque iuxta usurarum vocabula, tanquam riuuli emanarent. Neque facile in fœneraticia pecunia aliud inuenietur verbum, quod sua vi, nullo ad centesimam respectu habito, certam usuræ quantitatem designet. Est, qui *quingagesimas* in medium profert: sed is sine exemplo veterum loquitur; & pessime verbum hoc interpretatur. Lego quidem apud Ciceronem *ternas quingagesimas frumenti, tres quingagesimas*: at vero de vectigalibus intelligendæ sunt: quemadmodum Græcorum verbum *πεντηκοστή*, scilicet *μοῖρα*, certum vectigalis genus designat; quod qui publicanus Athenis exercebat, *πεντηκοσολόγος* vocabatur. Deinde minus adcurate *quingagesimas* esse affirmat, quando sena tantum pro centenis annuatim persoluantur; cum quatuor potius ac viginti dicere debuisset. Centenarii namque numeri (qui fixus usurariæ sortis terminus manet) in quinquaginta partes diuisi, pars quingagesima duos in usuram menstruos dabit: qui latinis *bina centesima*, quoniã pars centesima bis singulis mensibus potest exigi, appellatur. Quoties igitur plures centesima usuræ; siue alterum, tertium quartum tantum

tantum petebatur; multiplicabant centesimarum nomina: *binas, ternas, quaternas centesimas*, vt Græci τὸν οὐδὲν ἑξήκοντα, τρεῖς δεκάματα, pronunciantes. Cicero: *binis centesimis fœneratus est. in Verr. 3.* Et ad Atticum: *Nam aut bono nomine centesimis contentus Ep. 21. erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat.* Quod si minus centesima in stipulationem venerat; verbi causa, vt ex centum denariis, dimidia aut tertia denarii pars quot mensibus penderetur; non *ducentesimam, trecentesimam* dicebant; sed alio prorsus more, quum assiduo patrumfamilias vsu frequentari centesimæ nomen cœpisset, in suas eam partes diuidebant: quibus deinceps vsuræ minores significabantur.

Solebant autem veteres Romani, quoties totum aliquod ^{Budaus de} partiri vellent, ad *assem* id redigere: qui duodecim partibus ^{Asse. p. 5.} constabat; quarum singulæ, *uncia*; plures coniunctæ ad *assem* vsque suis nominibus appellabantur. *S. 5. Inst. de hered. inst.* Balbus ad Celsum de asse, minutisque eius portiunculis: *Quidquid vnum est, & quod ex integrorum diuisione remanet, assem ratiocinatores vocant. Quotquot ergo de integra diuisione singulares res unitatesue remanebunt, cotidem asses erunt: si unitas vna remanebit, vnus erit assis, asue; si duæ, duo; si plures, plures erunt asses.* Volusius Mæcianus: *Sicut assis appellatio ad rerum solidarum hereditatisque totius, diuisio autem eius ad partium demonstrationem pertinet: ita & ad pecuniam numeratam refertur: quæ olim in aere erat, postea & in argento feri cœpit, ita vt omnis nummus argenteus ex nummo æris potestatem haberet.* Hac ratione centesimam quoque per *assem* partiebantur: quem non tanquam nummum; sed tanquam commune instrumentum omnis integri, quod vel constat, vel fecari commode duodecim partibus potest, diuidendi considerabant. Quantum igitur ab asse suæ partes, tantum & contractiores vsuræ a centesima distant, iisdemque assis partibus vocitantur. Neque improbabile est, centesimas ipsas *assum vsurarum* vocabulo fuisse notatas. De quo ὀπίω Gronouius, vt & de ratione ap- ^{De centes.} pellationis *Nunc autem, inquit, & vsuras asses dictas, & summa* ^{& uncis & suris Avriēn- yhoz II. contra Mart.} *cum ratione dictas, & in ore vulgi non infrequentiores, quam alias* ^{tra Mart.} *fuisse, & ab vsuris assibus fluxisse ceteras, certum habeo. Vnde igitur* ^{vsuræ Schook p. 111}

*usuræ asses nomen acceperunt? Verbo dicam, quod adhuc neminem
 statuisse vidi, sed verisimum est: ex eo, quod as & libra eadem res
 erat, quum hæc vocabula sunt inuenta, & eodem pondere fuerunt
 usque ad bellum Punicum secundum, quum ob ærarii inopiam & ulti-
 mas rei publicæ necessitates, Q. Fabio maximo dictatore, as ex librari
 factus est sextantarius. Quemadmodum autem centesimis minores
 usura dicta sunt deunces, dextantes, dodrantes, beses, septunces,
 semisses, quincunces, trientes, quadrantes, sextantes, vnciæ,
 semunciæ, quia centesima & libra eadem res erat, nec pecuniam
 aliam, quam libras aeris habebant, & si centesimam dividere vellent,
 non poterant aliis vocabulis vii, quam partium libra: ita & usuras
 centesimas dixerunt usuras asses, quia qui centesimas usuras promise-
 rat, mensuros dabat asses in centenos asses, vel mensuras libras in
 centenas libras. Vna erat differentia inter assem & libram ex insti-
 tuto Seruii Tullii, quod as signatus habebatur cum partibus suis, ne
 molestia appendendi moram commerciis faceret; libra dicebatur et-
 iam de non signato ære: in cætera pondus idem, eadem materia, ea-
 dem partitio assis & libra fuit: sed inualuit, ut potius dicerent usuras
 asses, quam usuras libras, quia in signato & pecunia huius nuncupa-
 tionis usus erat. Merebor veniam, si quæ porro vir summus ad-
 didit, descripsero. Hæc vera sunt, adhuc ab omnibus frustra
 quaesita, usurarum assium incunabula: hoc initium usurarum mo-
 dum asse definiendi: quod non nisi asses forent, quibus ut plurimum
 dabant in creditum, quibus emebant, vendebant, pretia rerum omnium
 aestimabant. Id hinc porrexerant ad minores usurarum numeros, quia
 asses isti, perinde ut centesima, nihil differebant a libris æris, nisi quod
 signum impressum haberent: & sic commodius aut omnino aliter diuidi
 non poterant, quam partibus libra. Hæc Gronovius. Partes vero assis
 illæ sunt. Deunx vndecim vnciis; dextans, seu decunx, decem; do-
 drans, nouem; bes, vel besis, octo; septunx, septem; semis, vel
 semissis, sex; quincunx, quinque; triens, quatuor; quadrans, tri-
 bus; sextans, duabus vnciis constabant. Ultima pars, vncia nomi-
 natur. Sic enim Balbus: Cuiuslibet integræ rei in duodecim par-
 tes diuisa, semper duodecima pars vncia dicitur. Hæc diuiditur
 in semunciam, quæ est medietas vnciæ; duellam, quæ tertia; si-
 cilicium*

quadrantalium, quæ quarta; *sextulæ*, quæ sexta; *drachmanæ*, quæ octa-
ua; *hemiseclæ*, quæ duodecima; *tremissæ* quæ sexta decima; *Asse*.
scrupulum, quæ quarta & vigesima vnciæ pars est. Sed minores
semunciis usuræ non occurrunt.

Diuisa igitur in duodecim vncias centesima, quotiescun-
que non integræ, sed vndecim tantum; verbi gratia, in centum
denarios singulis pensionibus non denarius, siue XVI asses, ve-
rum tantummodo quatuordecim asses, duo trientes conuene-
rant; *deunx* centesimæ, vel *deunces usuræ* præstari dicebantur.
Pari modo si decem vnciæ, siue decem denarii partes; hoc est, XIII
asses triens soluebantur; *dextans* centesimæ, seu *dextantes usuræ*
erant: si nouem vnciæ, siue XII asses; *dodrans* centesimæ appel-
labantur. Eadem ratio reliquarum partium. *Bessis usuræ*, quæ
decem asses duos trientes in triginta diebus sorti addit, mentio-
nem facit constitutio nostra, & Cicero ad Atticum: *Fœnus ex IV. epist. 14.*
triente Idibus Quintilibus factum erat bessibus. Semises usuræ, * si-
ue victoriatus, ** vel duo sestertii sunt, quæ in lege nostra † di-
midia pars centesima, & l. vlt. C. Th. de usur. *medietas centesi-*
mæ vocantur. Eadem a leuioribus usuris ab Vlpiano l. si legat. ** vid. Vo-
l. 5. de oper. publ. distinguuntur. Erant vero solemnes ciuitatum
usuræ. * vnde Modestinus etiam l. septimia. 10. de pollicit. τὸν ἐξ ἑθῶς
τὸν οὖν interpretatur, *semisales usuras. Quincunces* dicuntur, C. de Fisco
cum quinta centesimæ pars; id est, sex asses duo trientes in cen-
tum denarios quot mensibus exiguntur. De his videri possunt l. 17.
de usuris. l. 15, 16. §. 2. de alim. & cib. leg. l. 7. §. 10. de adm. & per.
tut. Persio modesta audiunt: *decunces* autem e contrario *auida*.
Trientes usuræ ab Imperatore in præsentî constitutione per ter-
tiam centesimæ partem signantur. Quinque enim asses trientem
quot mensibus sorti adiiciunt. Itidem l. 17. §. vlt. de usuris legi-
tur: *usque ad tertiam centesimæ*: quæ verba a Triboniani manu,
& Græcorum more ἀχρηστῆς ἐνατοῦς dicta esse, Cuiacius af-
firmat. Mentionem harum usurarum Papinianus quoque l. 26.
§. 1. quand. dies leg. Paulus. l. 3. §. 2. ad L. Falcid. Vlpianus l. 7. §. 10.
de adm. & per. tut. faciunt. Atque illæ ipsæ sunt fortassis, quas Afri-
canus

canus l. 108. §. ult. de leg. & fideic. i. leuiore vocat: nam l. 5. de oper. publ. leuiore dicuntur, quæ Paulo d. l. 17. §. ult. de usur. trientes sunt. Itidem trientarium fœnus de eo vsurpatur, quod trientes vsuras parit. Hoc Antoninus Pius & Alexander exercuisse feruntur. Sequitur quadrans centesimæ, seu quadrantes vsura, quum quarta denarii pars; id est, quatuor asses, vel sestertius penditur: de quibus l. 21. §. 4. de ann. legat. l. 12. C. de pet. hered. Vncia & semuncia centesimæ, siue vncia semuncia vsura sunt leuissimæ: quarum illæ duodecimam denarii partem, puta assem cum triente; hæ duodecimæ dimidiam, duos nempe trientes efficiunt.

Luculentum earum exemplum offert Scæuola II. Respon-
 * eadem lo- rum l. 47. §. 4. de adm. & per. tut. Præfectus legionis ita testamento
 quendi for- cauit: Volo vt sit in arbitrio tutorum filii mei, si voluerint hu-
 mula stitur ius summæ vncias inferre vsurarum * nomine, ita, ne num-
 Iustinianus mi dispergantur. quæro, si apparuerit pecunia fœnerata tutoribus,
 in nostra iudicio tutela vncias vsuras, an vero eas, quas stipulati sunt, prestare
 constit. cui debeant? Respondi, si secundum voluntatem defuncti elegerint usu-
 adde l. 26. rarum præstationem, neque pupilli nomine in fœnus dedissent: id
 depositi. præstatur, quod testator voluisset. Nollem locum hunc attingeret
 Gron. legit. præstaturus. Schoockius: fecit enim intelligendo, vt aut intelligere parum,
 aut insigniter calumniari videatur. Quid expeditius isto sensu?
 Præfectus legionis reliquit testamentum: in eo cauit se libero tu-
 torum arbitrio permittere, vtrum ipsi sub vsuris accipere pecu-
 niam vellent, an vero extraneis fœnori dare. Sed minus peri-
 culi suberat, si nummi non dispergerentur; hoc est, si apud tu-
 tores permanerent. Quo igitur facilius adducerentur eo, vncias
 tantum vsuras, illas scilicet leuissimas, inferri testator vsurarum
 nomine iussit. Occuparunt tutores pecuniam; vsuris multo
 maioribus in stipulationem deductis. hasce sibi pupillus; tu-
 tores vncias tantum deberi affirmant. Agitur tutelæ iudicio.
 Lite vtrinque agitata IC. respondit: Aut secundum voluntatem
 defuncti ipsi tutores suo nomine elegerunt vsurarum præstatio-
 nem, pecunia deinde pro lubitu fœnerata; aut pupilli nomine
 in fœnus nummos dederunt. Si prius; standum testatoris vo-
 lun-

luntati, neque plus vnciis vsuris soluere tutores tenentur: sin hoc; equidem pro pupilli causa erit sentiendum: quum naturæ iure æquum sit, neminem cum detrimento alterius & iniuria fieri locupletiozem. Atqui illa vera Scæuolæ mens est. nihil hic inepti, nihil coactum. Fac autem, per vncias vsuras intelligi *centesimas* debere: quotusquisque in beneficii loco ponet, quæ maximæ, quæ grauissimæ ciuili iure habentur? Et erat tamen destinatum defuncto, vt tutoribus ipsis leuiori fœnore obstrictis, dispersu nummorum de sorte filius in periculum ne veniret. Ponamus iterum cum Schoockio, centesimas signari. Quænam vero illæ maiores, quas stipulati tutores fuerant? Maiores enim vnciis vsuras in contractum venisse, hinc discimus; quod tutores mutuo sumere pupillarem pecuniam, quam extraneis deinde crediderunt. Atque potissima ex eo causa disceptandi, vtrum vncias vsuras, an vero quas stipulati erant, præstare deberent: quum alio pacto quæri de vnciis non potuisset. Quis autem adeo absurdos tutores putet, vt pecuniam grauissimis vsuris mutuatam, minore fœnore collocarent? Verum enim vero centesimas olim terminum vsurarum leges statuerant: vltra quas quidquid conuenerat, in sortem imputabatur. nostras autem improbasse iudices, nusquam apparet. Igitur aut centesimæ, aut centesimis inferiores in conuentione deductæ fuerunt. quidquid vero contenderis, nunquã cum vnciis vsuris eas licebit confundere, quum vnciis sint maiores. vnde conficietur tandem, vncias vsuras, nisi eo, quo explicauimus, sensu, pessime describi.

Eadem nobis lex quoque suggerit, male quosdam *vnciarum vsuram, assem vsurarium* vsurpare: quemadmodum ex aduerso recte dicitur *fœnus vnciarium, semunciarium*. Fœnus enim est, quod vncias, semuncias vsuras efficit: at vsuræ neque asses pariunt, neque vncias, quum sint ipsi asses, ipsæ vnciæ. As respondet centesimæ: ac perinde est, siue *assem*, siue *centesimam vsuram*; hoc est, centesimam sortis partem vsuram pronuncies. Sic *dextantes, beses, semises, trientes vnciæ*, valent tot *centesimæ partes vsuras*, siue vsurarum nomine accedentes vel condictas. Præterea, hoc

vid. de M. V. 6. p. 230. etiam perspicuum fiet, diuerso longe sensu a Claudio Salmasio *unciam* adhiberi, quando illam sub *centesima* vult comprehendi.

Quid si igitur, inquit, Latini veteres, quum centesimam dixerent, non ad usuram, sed unciam respexerunt, quia centesima uncia mensuram usurae nomine soluta, centesimam usuram efficit? At sic potius esset dicenda centesima (scil. vnciae) usura, quam centesima. Hæc vero haut

vid. §. 5. inf. Inst. de hæred. inst. obscure innuunt, talem hæc unciam denotari, quæ ex sorte in centum uncias distributa, centesima singulis pensionibus exigitur. Paulus Manutius nescio quo subtilitatis studio in nouum

Man. ad Ep. Cic. 5. 6. Aliter Manutium explicat Gronouius. errorem delapsus est. Didicerat scilicet *assem*, vt cum eo loquar, *usurarium*, vulgo definiri: qui duodecim in centum; *deuncem*, qui vndecim; *dextantem*, qui decem; *dodrantem*, qui nouem; *trientem*, qui quatuor; *unciam*, siue potius ex ipsius mente, *unciariam usuram*, quæ vnum annua die progigneret. Hæc parum conuenire videbantur. quis enim, si unciam tantummodo

quotannis acciperet, tantulo quæstu occupare pecuniam vellet? Existimandum igitur, *uncias usuras* non annuas, sed *mensuras* esse. Et quoniam *centesima* vnum quoque ex centum denariis efficit, eadem perinde intuitu mensuræ sic dicitur: atque hoc pacto *unciae*, ac *centesimæ usuræ*, vocabulo differentes, re ipsa congruent. Sed vero *deunces, dextantes, dodrantes, beses usuræ*, quæ vndecim, decem, nouem, octo in centum faciunt; a mensuro vt sibi nomen inuenerint, incredibile est. quis etenim tanta rei familiaris iactura scænebrem pecuniam acciperet? Itaque annuæ erunt: & ea ratione assis partes aliæ mensuræ, aliæ annum scænus dabunt. Simili plane modo Salmasius Athenis quasdam

De M. V. 2.

usurarum annuas, quasdam mensuras fuisse, ex earum quantitate vere ac eruditissime demonstrat. Manutio nemo forsitan accedet: vt quem vnciarum & semunciarum vilitas; itemque illorum error decepit, qui similitudine duodecim mensium, quibus annus constat, ac totidem partium assis ducti, assem annum confinxerunt. Non diffitemur vero, & nostris rebus commodari Romanorum vocabula posse; si quod ex mensuræ æstimatione apud Romanos valebat, nobis directo annum significet. Sic centesima duodecim in centum; deunces centesimarum usuræ, vnde

undecim; dextantes centesimarum usura, decem; dodrantes centesimarum usura, nouem in centum, & reliquæ partes suas quæque usuras denotabunt: uti prolixius ὁ πάλω Gronouius explicauit.

Amē. r.
contra
Schoock.

P. 77.

CAPVT IV.

DE

FOENORE
VNCIARIO.

ARGVMENTVM.

Schoockii de vnciario fœnore sententia. De Schoockio iudicium. Status controuersia. Argumenta pro Schoockio. Paupertas populi Romani tempore XII Tabularum. Vnciarium fœnus synecdochice dictum. As annuus. Plinii locus de duodenis assibus. Schoockii rationes expenduntur & confutantur. Ante Decemuirorum tempora Romani mercaturam & nauigationes exercebant. Impotentia fœneratorum, & plebs obarata nimis, causam legi de vnciario fœnore dederunt. Ratio, cur vnciarium fœnus adhuc molestum debitoribus fuerit. Nullus in vocabulo vncia tropus agnoscitur. As annuus negatur. ALL. XII Tabul. sequens auum sepius longissime recessit. Jus vetus, antiquum non semper XII Tab. signat. Descenditur ad Gronouii sententiam. Nouum argumentum contra Schoockium.

DE centesimis hæcenus satis dictum habeo. Nondū vero defuncti sumus: expedienda enim in præsentī controuersia est, quæ laudatos supra viros, doctrina fama; ingentes, infestissime inter se commisit. Locum & occasionem disceptationi Tacitus atque Liuius aperuerunt: qui lege XII Tabularum, & tribuni-
cia rogatione, sanctum fuisse tradunt, *ne quis vnciario fœnore amplius exerceret.* Hoc vnciarium fœnus paria cum centesima facere Martinus Schoockius contendit: argumentis illis quidem non plane spernendis; infirmioribus tamen, quam vt Gronouium in alia omnia abeuntem infringant. Schoockius sua se obscuritate haut raro inuoluens, a sensibus, quam verbis melioribus; ab vbertate ingenii, quam iudicii rectitudine, dilaudari magis meretur.

D 3

retur.

retur. Parum sibi interdum quoque videtur constare. Vt præteream perpetuum cauillandi studium, in quo delicias quæsiuit maxime & exultauit. Neque illud inultum abstulit; haut perfunctorie castigatus ab aduersario: cui tanto pronior victoria fuit, quod in locis sibi opportunis & exploratis, Schoockio alienissimis inuaderetur. Non repetam prolixè, quæ de vnciiis vsuris præcedenti capite disputauimus. quam enim nihil auxilii in l. 47. §. 4. de adm. tut. inueniat Schoockius; neminem tam arbitrator cæcutire, quin sponte sua perspiciat. Illud fixum ac sine dubitatione erit: vncias, quemadmodum duodecimam assis partem constituunt; ita centesimis quoque aptatas, non posse non idem valere, si indolem vocabuli atque analogiam spectaueris. Veteres etiam eo sensu vsurpasse hanc vocem, Scauolæ responso defendimus. Hæc igitur nobis reliqua quæstio est: vtrum Tacitus, & cum eo Liuius (qui soli ex antiquitate omni vnciarii & semunciarii scenoris, priscis temporibus præfiniti, mentionem intulerunt) de centesima vsura; vtrum vero de duodecima eiusdem parte sint loquuti. Apud Tacitum hæc leguntur: *Sane vetus vrbi scenore malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario scenore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium ageretur: dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta: postremo vetita vsura. multisque plebis scitis obuiam itum fraudibus, que totiens represse, miras per artes rursus oriebantur.* Patavinus scriptor VII historiæ ista literis mandauit: *Haut æque patribus lata insequenti anno C. Martio, Cn. Manlio Cosf. de vnciario scenore a M. Duellio, L. Menenio, tribuni plebis rogatio est perlatæ: & plebs aliquanto eam cupidius sciuit accepitque.* Et paulo infra: *Idem otium domi forisque mansit T. Manlio Tor. C. Plautio secundum Cosf. semunciarium tantum ex vnciario scenus factum.* Curanunc erit, si qua ad verum via inquirentem ferat, dispicere.

Enimuero, vt hinc ordiamur, simile veri haut videtur, adeo extenuatas ea tempestate incisasque legibus vsuras fuisse, vt duodecim

decimam demum; & quod excedit fidem, vix quartā ac vigesimam centesimæ partē licuerit stipulari. Maiores namq; & debuisse concedi; & concessas fuisse publice, multis firmari argumentis potest. Neminem sane latet XII Tabularū tempore, quum breuibus Italiæ terminis Romani adhuc cluderentur, iis diuitiarum opumq; copiis nondum urbem redur, dasse; quibus deinde sub iuuenta imperii, & robusta quadam sui maturitate, præpollebat. Plerique ciuium aut nullo, aut perquam paruo aere censebantur. Testes Poplicola Valerius; Menenius; Fabricius; Papus; Curius. *Val. Max. 4, 4. vid. 5 §. 7. Inst. de Iniuriis.* Nec vlla vnquam, affirmante Liuius, exstitit respublica, vbi tantus ac tam diu paupertati ac parsimoniæ honos fuerit. Ex superioribus vero dictis constabit, potissimam semper creditoris rationem esse habendam: vt tantum exigere vsurarum nomine iure meritoque possit; quantum ei decedere commodi ex pecunia mutuo data censetur. Tenuis homines atque egentes, carere difficilius bonis, vnde alimur præcipue ac sustinemur, confessa res est. quantumcunque enim suppeditauerint aliorum necessitati, suæ detrahent. Locupletes contra, quibusque opes effuse affluunt, nullo rei familiaris intertrimento aliquam fortunarum portionem rogantibus communicabunt. Qui vero inopis creditoris sarcietur damnum, quoties non amplius duodecima; aut vigesima etiam quarta centesimæ parte, concessum fuerit stipulari? Quam pulcre hæc sequenti æuo conuenient, quo centesimas vsuras passim obtinuisse docuimus? Et immensam tamen copiarum vim, tot diuitissimarum gentium victor populus tum congeserat. Iniquitatis igitur deferendi legumlatores: aut longe sibi alia XII Tabulas voluisse, affirmandum est. Atque huc ibat procul dubio Schoockius, quum scriberet: *Apud omnes sana mentis homines in confesso esse; in ea republica, quæ subditos habet pauperes, & aris indigos, vsuras esse grandiores, quam vbi subditi opibus & pecunia abundant.* Declinauit Gronouius alio; pluribus ostendens, sub republica fortunata & potente, nimias partim mutuaciones; partim condiciones iniquissimas, non legum; sed seculi, corruptorumque morum vitio, fœnus immodicum reddidisse. Quantum vero heic discriminis est? Illic

quæri-

quæritur: *Vtrum magistratus, respectu eiusdem crediti, ciuibus res nummaria difficultate pressis, maiores quam locupletibus indulgere usuras debeant?* Hic disceptatur: *Vtrum plura & grandiora debita occurrere; vtrum sub grauioribus usuris, non quidem ex præscripto legis; verum ex sola sua libidine, creditores in opulenta ciuitate soleant fœnerari?* Quod vt negari haut potest; ita prior quæstio vix in dubium videtur vocanda. Præterea vero magistratus, si prudens; si amans reipublicæ gestit audire; eo incumbet sedulo, vt vniuersi ac singuli ciuium, in operas mutuas & opitulationes prompti inueniantur. Quotusquisque vero partas labore vel periculo opes, aliis vtendas consumendasque tradat; extra omnem fere spem emolumentum positus? Et quantillum usuræ futurum erat, si quinquaginta aut viginti denarii in fœnus dati? Profecto equidem honestior quisque erubisset, quot mensibus id exigere. Porro autem, quid causæ plebi, vt restitutam a tribunis de vnciariorum fœnore legem, aliquanto tantum cupidius patribus scisceret acciperetque? Nempe enim adhuc molestum debitoribus hoc fœnus erat: aliquanto tamen leuius ac gratius præ illo, quo ab auaris creditoribus, procul habita & abolita minutatim XII Tabularum sanctione, trucidabantur. Neque apparet ratio, cur T. Manlio Tor. C. Plautio secundum Cos. semunciarium fœnus ex vnciariorum fecerint; si hoc duodecimam centesimam denotabat. Jam tum enim leuissima erat hæc usura: quam improbare & accusare iniquitatis, vel egentissimus ciuium non poterat: nedum vt tot grauisimæ turbæ ac seditiones ea re conflarentur. Fac autem alias, easque maiores usuras per vnciarium fœnus signari; & locus dubitandi nullus erit relictus. Nunc inquirendum, quænam illæ fuerint. Enimvero haut occurrent commodiores centesimis: neque alius hic latebit tropus, quam synecdoche; quæ aut totum pro parte, aut partem pro toto ponit. Posset fortassis alia quoque ratio afferri, cur vnciarium fœnus centesimam significet. Certum est, usuras quot mensibus exigi solitas; & annum, iam a Numa Pompilio, in duodecim menses descriptum fuisse. Consequenter igitur, vt singulis annis usuræ duodecies præstarentur. Hæ duodecim

*vid. loc. Li-
nii citat.*

DISSERTATIO.

33

denæ, verbi gratia, centesimæ assem conficiebant; cuius duodecima pars *uncia* vocabulo appellata, vna centesima erat. Plinius quoque in epistolis, argumentandi copiam nobis suggerit, non plane insuetum Romanis fuisse, vt menstruas vsurarum pensiones, quantum annuatim efficiunt, consociatas etroquerentur. Sic enim ad Traianum scribit: *Pecunia publica, Domine, prudentia tua & ministerio nostro etiam exacta sunt & exiguntur: qua ve-*

10, 62.

reor ne otiosa iaceant. nam & pradiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima occasio est: nec inueniuntur, qui velint debere, Reipublica presertim, duodenis assibus, quanti a priuatis mutuuntur.

Hisce porro assis nomen Romanos imposuisse, id indicio est; quod res omnes, quæ numero, pondere, mensura continebantur, vbi commodum erat, asses facerent, & per quadrantes, beses, trientes, uncias, diuiderent. Solam vero *unciam & semunciam* respectu annui assis, neque beses etiam, semises, trientes, deunces & sic porro dicebant; ne confusio forte oriretur; & quia ultra centesimam vsuræ nullæ permittebantur. Hinc communiter per nomina illa inferiores centesima; hoc est, menstrui assis, intelligebantur partes, neque de aliis maioribus ius reddebatur. Satis hæc, credo, explanauimus, quæ Schoockius tenebricosis verborum ambagibus inuoluit. Ceterum istam de centesima coniecturam hoc confirmat; quod communiter olim, vt dictum, tanquam finis ac terminus vsurarum erat præfinita. Quis autem credat legislatores immoderate adeo a XII. Tabulis, quas in animo & oculis habere perpetuo decebat, recessuros fuisse, si duodecimam tantum centesimæ partem decemviri permisissent? Quid? quod ipse Iustinianus haut perplexe præsentis Constitutione per *veteres leges, XII. Tabulas* videtur indicare? Plura non moueo. nam hæc quidem pro asserenda Schoockii sententia sufficient.

Quamuis autem magnam veritatis speciem habeant; nondum tamen ita sunt comparata, vt non facillime queant refutari diluique. Condonemus liberaliter priora duo argumenta. Sed quid cogetur inde? Vt eadem scilicet opera obiectemus mendacium historicis, & vetitam plane versuram fuisse pernegemus.

E

gemus.

gemus. Si etenim refecari nimum vsuras non oportuit; quis laudet magistratum, omnem earum stipulationem interdicens? Haut vero euincet paucorum egestas, vt omnes perinde copiis familiaribus adeo exiguis fuisse statuamus. Non potest non locupletari ciuitas, quæ mercaturas & nauigationes exercet: quod Romanos iam LX annis ante decemuirorū tempora fecisse, p. 80. & 91. contra Scaligerum & Salmasium clarissimus Rupertus ad Enchiridion Pomponii probat. Neque ob solam paupertatem tantum cuique emolumentum interuertetur: quum diuites sæpius multo plura negociando lucrari possint: quibus vt se priuari aliorum gratia patiantur, naturali quidem iure non tenentur. Quamquam vero sunt pauperrimi in republica ciues; quamquam ægre adducuntur, vt sub vsuris leuissimis credant: non temere tamen ciuilibus maiestas recedere ab officio censenda est, si vel gratuito, vel minimo fœnore debitores obstringi velit ac iubeat. Satis eam diuinæ sanctionis auctoritas exemplumque tuetur. Et improbitas fœeneratorum, seditionum discordiarumque creberrima causa, necessitudinem tandem Romanis fecit, tanti mali cohibendi. Hoc autem vel prohibitione vsurarum omnimoda; vel non nisi leuissimarum permissione poterat præstari. Quodque summa rerum est, diserte Liuius refert; inuitis patribus a tribunis plebis (quæ demersa maxime aere alieno, non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam a fœeneratoribus ducebatur) de vnciario fœnore rogationem fuisse perlatam. Miras enim per artes oriebantur repressæ dudum fraudes: & sensim exspirauerat vis omnis legis XII Tabularum: cuius ferendæ procul dubio tumultus ac seditiones obæeratorum causa fuerant. Nunquam vero persuaderi mihi patiar, haut inuite plebem in centesimas, acerbissimis etiam fœeneratoribus, teste Cicerone, probatas, consensisse, quæ sortem ægerime persoluebat. Inualidum porro a locuplete republica argumentum est. nam hac ratione longe maiores centesima vsuras laborante eadem & inope, fuisse concedendas, sequeretur. quas etiam si publicis legibus admittas fingamus; iam vnciarium fœnus non centesimæ; sed binis fortasse, aut ternis centesimis respondebit. Illud autem vanum plane, neque dignum omnino est, cui quidquam opponatur; creditoribus plerisque rubori futurum;

*vid. Liuius
de secess. in
montem
sacr. m.
Ad Attic.
6, 1.*

rum, si, minore summa locata, vsuras minutissimas singulis sibi mensibus numerari postulare debuissent. Sic canonem leuissimum, diobolum fortassis, præstari oportere negabimus; quod emphyteutæ iuxta & domino eius solutio pudorem afferat. Quid obsecro ad decus & laudem reipublicæ interest, siue inuite & quodam cum rubore; siue cupide ac libenter vsuræ exigantur? Non equidem ad fœneratorum arbitrium, sed ad communem salutem maiestas ciuilis constituit omnia ordinatque. Ceterum in promptu est remedium, quo verecundiæ huic occurratur. Nulla creditori imponebatur necessitas, singulis Kalendis de vsuris debitorem appellandi. ferenda igitur tantisper mora, donec incrementis maioribus auctas, vno tempore vniuersas reposceret: quod hodieque in vectigalibus agris nonnunquam asolet fieri. Progrediendum nunc iam ad Liuii loca: quæ prima fronte plurimum sententiæ nostræ videntur aduersari. Sed nihil est, quod a Pataui- no metuamus: ipse rem omnem planissime ac luculenter expedit. Quorsum enim verba ista? *Nam etsi vnciario fœnore facto leuata vsura erat* (quamquam causæ nihil suberat, quamobrem de vsurarum grauitate quererentur, maximis illis, qualis centesima etiam, coercitis ac refecatis) *forte ipsa* (tamen) *obruebantur inopes, nexumque inibant.* Sortis igitur magnitudo perfecit, quo minus solide lætarentur: & vel minima vsurarum accessio perincommoda accidebat. Hinc quinto a tribunitia rogatione anno, compellebantur noui consules, vt solutionem aeris alieni, rem difficillimam tractatu, publico impendio sustinerent. Istius causam mali Liuius *Liui. l. 7. ad ann. V. C. 403.* mox addit: *Tarda enim nomina & impeditiorum inertia debitorum, quam facultatibus.* Hæc inertia ipsas quoque vsuras, quantum-uis leuissimas, exaggerabat. Finge sortem mille Ioachimicorum: (sumamus enim exempli loco genus monetæ notissimum) hæc menstruas vncias vsuras nostro sensu efficiet Ioachimicum; annuas, decem Ioachimicos. Quarum solutione per aliquot annos dilata, plurimum sane sorti accessionis fiet. Finge iterum hasce vncias vsuras, quoties exacto anno non soluebantur, de communi fere veterum iure sorti adiectas fuisse: & quantis hinc incrementis augebitur. Non itaque absurde, neque absone dicitur; semunciarium fœnus quartam & vicefimam centesimæ partem significare.

*Solutas forti
adiicere,
probatu r l.
28. C. de V-
suris. vid.
ibi Cuiac.*

care, vtvt sit tenuissimum. Nec enim querelæ ciuium de graui-
tate vnciarum sc̄enoris; sed prolatae iam rationes, atque fraudes &
machinamenta sc̄eneratorum eo vocabant tribunos, vt semun-
ciarum rogatione plebi consultum irent. At vero ne sic quidem
liberata respublica ingenti malo. Postremo igitur vetita versura:
quæ per dolos astutiasque rursus oriebatur; machinationibus
creditorum omnem plebis sc̄itorum vim eludentibus. adeo semper
in ciuitate & vetabantur vsuræ & retinebantur. Non morabimur
ulterius in hac parte. Illud iam confutandum erit; per vncias
vsuras, seu vnciarium sc̄enus, antiquos ipsam centesimam indi-
casse. Fatemur sane, haut inusitatum ac nouum esse, vt partem
pro toto ponamus. Cur autem in solo vsurarum genere, neque
in aliis etiam rebus, quæ per assem dispertiuntur, tropus eiusmodi
occurrat? Diuersitatis equidem ratio nulla apparet: neque
dari potest ex omni antiquitate simile exemplum. Imo vero ne
commode quidem vnciæ vocabulum pro asse, siue centesima, li-
cet vsurpare. Quæ enim inde confusio? Aut duodecimam assis
partem, ipsumque assem, siue centesimam, simul designat; aut as-
sem tantum. Si illud; dubius hærebis, ecquid debeat intelligi;
nisi expresse fuerit additum: sin hoc; peribit tibi nomen, quo
duodecimam assis, siue centesimæ, partem appelles. Constat ex
Scæuolæ responso, vncias vsuras Iureconsulti tempore duodeci-
mam centesimæ partem fuisse. Quis autem credat, adeo indili-
gentes hic Tacitum æque ac Liuium (qui post Scæuolam florue-
runt) futuros, vt ne verbo quidem diuersæ significationis indi-
cium facerent. Magno sane silentium ipsorum argumento est
neque XII Tabulas; neque tribunitias rogationes a natio voca-
buli vsu quidquam recessisse. Ex sanguis quoque est altera ratio;
qua respectu annui vnciarium sc̄enus dici potuisse contenditur,
nondum enim concessa ponit: centesimam sc̄ilicet legitimam
vsuram fuisse. Deinde ostendi facile potest, nullum plane annum
assem dari. Non commemorabo multa de illorum opinione, qui
tantummodo annui respectu assem appellari existimant. Demon-
strauimus enim superiore capite, assem, partesque eius perpetuo
congruere ac geminum esse centesimæ: hanc vero, eaq; inferiores
vsuras, in singulos menses promissas communiter fuisse. Id solum
nega-

negatum eo, menstruas vsuras, quantum in annum conficiunt, iunctas congregatasque, veteres simul enunciasse. Nam Plinii locus, quum solus ex veterum monumentis produci queat, nondum euincet, vulgo ac passim, priscis temporibus quoque, istum loquendi morem viguisse. Ne addam, quod suspectus magnis viris videtur*. Vtvt præterea hoc ipsum largiatur, nondum tamen annuus asis concessus est. Neque enim quisquam mentionem eius facit: & nihil intemptiuius, quam fingere, quæ confusiones maximas pariant; quum eadem hic de asse iam menstruum, iam annum significante, locum habeant, quæ ad synecdoches figmenta respondimus. Reliqua Schoockianæ coniecturæ firmamenta suoapte impetu concidunt. Multa olim per aliquot secula vel more maiorum, vel publica lege introducta fuerunt; XII Tabularum æuo aut ignorata plane, aut longe aliter constituta. Solam iniuriarum pœnam, quæ antiquitus propter membrum ruptum talio erat, sufficiat nominasse. De hac Imperator §.7. Inst. de Iniuriis. *Sed pœna quidem iniuriæ, quæ ex Leg. XII Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit: quam autem Prætores introduxerunt (quæ etiam honoraria appellatur) in iudiciis frequentatur.* Adeo non perpetuum fuit, vt prisci huius iuris rationem vbiq; legislatores duxerint. Neque id oportebat fieri: cursu rerum, & reipublicæ habitu alia omnia suadente. Longe infirmissimum quoque est, quod a constitutione nostra; vel quibuscunq; tandem locis, vbi prisci iuris mentio fit; argumentum petitur. Sæpius enim *ius antiquum, aut vetus* appellatur, quo iam diu populus vsus est: item quod antiqua prudentia iuris peritorum induxit. Interdum sic vocatur habita ratione constitutionis eiusdem legislatoris nouæ: vti in Paratitlis ad Digesta, & in Observationibus docet summus iuris interpret Iacobus Cuiacius. Liuius etiam VII. Historiarum: *Lex vetusta est, priscis literis verbisque scripta, vt qui Prætor maximus sit, Idibus Septembribus clauum pangat.* Nemo autem hinc XII Tabulas vnice signari existimat. Nulla igitur necessaria consequutio: Centesima legibus priscis recepta & præstituta dicitur; ergo leges illæ fuerunt XII. Tabularum.

* G. Salmasius
de M. V. p.
269. Gron.
Antiq. con-
tra Schoock.
II. p. 102.
& sequ.

Ad tit. de
Reg. Iuris.
Observ. 3, 12.

Aniuit vero præcipua stabilitatis suæ præsidia Schooc-

E 3

kii;

de benef.
7,19.

kii; & cum eo, aliorum opinio. Cetera, si quæ possunt moueri, neque maioris momenti quidquam trahent; atque eneruata, facile collabentur. Nos vt mutemus propositum, & ab indole vocis communique vsu abeamus, nulla prægnans ratio urget. Monebo adhuc vnicum: quod vel solum confutandæ Schoockianæ asserzioni sufficiat. Posteaquam Tacitus tot malorum causam scænebri malo imputauerat, hæc subiicit: *Eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus: statim & modum cohibitionis, qualis ille fuerat, addens: nam primo, inquit, duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret.* Egregios vero & innocentes mores illos, qui centesimas; tale scilicet vsurarium genus permittunt, quod sub Nerone, pronoque in peiora seculo, sanguinolentum Senecæ audiebat. Melius igitur Iustinianicum, & dignum quod priscis temporibus ruborem incutiat; dum, vsuris longe minoribus introductis, prodidit, quantum a vera & perfecta laude maiores abfuerint. Sane non potuit laudare Tacitus, quod honestissimo cuique improbatur. Manet itaque firmumque est, vnciarium scænus; seu vncias vsuras, non centesimam, sed duodecimam eius partem valere. Nunc iam reuertamur ad Imperatorem: ne nimii in hac parte illis videamur, qui aurea vtilitate cuncta metiuntur. Nec enim positæ in his Germaniæ fortunæ sunt: & retinendus, quod seculi mores deponunt, ex ista sapientia modus.

CAPVT V.

DE

MODO VSVRARVM IUSTINIANI, ET NOSTRIS TEMPORIBUS INTRODUCTO.

ARGVMENTVM.

Debitorum in Lege nostra nulla habetur ratio. An ob lucrum debitoris quidquam potest exigi? A quibus vsuræ non exigantur. Quænam persone Illustres & Superillustres. Cur iis tantum trientes permisse. Olim Senatoribus & Præsidibus Prævinciarum prohibitum fœnerare. An in omnibus omnino contractibus vltra trientes vsuræ

DISSERTATIO.

29

Usuras persone Illustres non possunt stipulari? Notatur Pacius. Institores. Argentarii. Cur his beses concessæ. Negotiatores ultimi quinam. Quid statuendum, si quis post initum contractum negotia gerat; aut desinat negotiari; aut nomen alteri cedat. Traiectitius contractus. Fœnus nauticum. Quinam id exercebant potissimum? Cur nauticum fœnus magis, quam nautica usura dicatur. Definitio nautici fœnoris. Quæ ratio periculi a creditore suscepti. Tempus certum navigationi interdum præfigebatur. Reprehenditur Hotomannus. Quodnam periculum regulariter præstabat creditor? Usura in his contractibus permixta. Nouelle 110 lux. Salmasii sententia reiicitur. Vtrum Iustiniani ævo consuetum adhuc, ut seruus cum nauigante mitteretur. Fœnus quasi nauticum. Iure Canonico videtur nauticum ac quasi nauticum fœnus prohibitum. Species quid sint. Quo respectu hic sub centesima fœnerari possint. Molinæi error. Cur reliquis omnibus semisses tantum concedantur. In mutuo usura, nisi ex stipulatione non debentur. An odio usurarum? Negatur cum Cuiacio aduersus Paulum Bursium. Bursii rationes examinantur. Redditur ratio, cur stipulatio requiratur. Effectus nudi pacti mutuo adiecti. Effectus nudi usurarum pacti, si contractibus bonæ fidei addatur. Leotardi sententia, cur mutuum adiectum sit contractibus stricti iuris. Vtrum aliis adhuc casibus centesimam licet exigere? P. Gregorius refutatur. Imperator usuras moribus receptas ceteris omnibus exæquauit. Quidquid ultra præfinitum modum aut promissum, aut datum est, constitutione nostra irritum habetur. Machinationibus fœneratorum obuiam itur. Siliqua. Onus siliquatici. Sportula. Variæ fœneratorum fraudes recensentur. Pæna fœneratorum. An ipso iure infamia irrogatur? Ad quem iudicem questio & causæ usurarum spectent. Quid nostris temporibus obtineat, breuissime indicatur.

AD personas cum Imperatore progredimur: quarum tria genera constituuntur. Primo enim loco Illustres ac Superillustres; deinde ἐργαστησάρχαι, quiue licitam negotiationem gerunt; ultimo reliqui promiscue omnes numerantur. Tractatur autem de iis tantum, qui usuras stipulantur; aut citra stipulationem exigere solent. Debitorum hic nulla fit mentio: ex ea fortassis ratione, quod regulariter in præstatione usurarum haut oportet spectare, quantum ex re aliena commodi debitor queat percipere. Nam si quidquam lucri facit, in mercedem ac præmium laboris impensi sibi merito vindicabit: & secundum naturam est, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda l. 10. de R. I. Neque potuerunt legislatores generaliter ob

ob lucrum debitoris, proprie sic dictum, vsuras permittere; quandoquidem hoc ipsum (quod tum demum intelligitur, quotiens impensis omnibus ac damno deductis, aliquid superest) non facile consuevit præsumi. Et magna pars hominum non ut quæstui seruiant, sed ne destituantur vitæ subsidiis, rebus suis vtuntur. Imo vix ac ne vix quidem dabitur pactum, quo creditor eum solummodo in casum, si nempe lucrum alter fecerit, vsuras stipulatur. Sæpius enim quidquam sibi lucelli accreuisse debitor negabit: sæpius quoque, si exiguus nimium quæsticulus, plane nesciet. Inde vero altercationes, & difficillimum probandi onus: vt consultius multo sit, procul habere huius generis pactiones, quam nouis semper ac perpetuis controuersis exponi. Ideoque frustra fortassis ac nullo operæ pretio a quibusdam disceptatur, vtrum talis contractus naturali iure licitus sit, nec ne. Illud saltem moneri hoc loco meretur; singulari ecclesiarum atque agricoliarum fauore ductum Imperatorem, ne temere vsuris grauarentur, per *Nouellam 7. & 37.* præsentem Constitutionem restrinxisse, ac constituisse, vt pecunia mutuo accepta, illæ quadrantes, hi solas trientes possint polliceri. Permissum vero est ab omnibus vsuras exigere, quamquam nihil emolumenti ceperunt. Fiscus ex suis contractibus moramque committens, vsuras non dat; sed ipse semisses accipit. Vnde debitores, qui minores semisibus præstabant, postquam ad fiscum transierunt, has coguntur exsoluere. *l. 17. §. 5. & 6. de vsur.* Quod si in loco privati successit, etiam dare vsuras solet. *d. l. & l. 6. de iure fisci. l. 2. C. de fiscal. vsur.* Quodcunque autem priuilegii fisco competit, hoc idem & Cæsaris ratio & Augustæ habere debet. *l. 6. §. 1. de iure fisci.*

Exponendum nunc est, quænam dicantur personæ *Illustres*.

Erant scilicet Patricii & Consules, & Consulares; Præfeti Prætorio; Præfetus Vrbi; Magistri militum; Quæstores Sacri Palatii; Magistri officiorum; Comites sacrarum largitionum, & rei priuatae; itemque Præpositus sacri cubiculi. Hi omnes ingrediendi Senatuum dicendæque sententiæ ius habebant. *L. 5. C. ad L. Jul. Maiest. Maiest.* ab Arcadio & Honorio A. A. appellantur: *Viri illustres, qui consiliis & Consistorio principis intersunt*; id est, Consiliarii intimi sanctioris & arcani confessus Principis: *συνεδροκόπτες καὶ βασιλεῖς*

DISSERTATIO.

ἀεὶ τὸ ὄψι ἀπάντων βελῆς κοινωνῶντες. Vnde Theodosio M. de-
 scribuntur: *Comites Consistoriani, qui participantes Augusti pectoris*
curas agendo clarebant. Superillustres; siue vt hic, illustres praece-
dentes personae dicuntur, quae proxime principi assidebant, neque
praeter eum quemquam agnoscebant superiorem. Hisce tertia
tantum pars centesimae; id est, trientes usurae sunt concessae. Nam
& facilius carent pecunia; & quaestu etiam minore, utpote a mer-
catura atque negotiationibus plane alieni, ea utuntur: ut tantum
iplos damni facturos, si mutuo dent aliis, non sit verisimile. Mi-
nus porro decorum personis in dignitate constitutis, ac perni-
ciosum exemplo habetur, agitare foenus, & in usuras nimium ex-
tendere. Quamquam hoc a paucissimis olim obseruatum fuit:
quod infinitae plebis, a primis vsque temporibus, querelae lo-
quuntur. Etiam Tiberii aeuo, quum magna vis accusatorum in
*foeneratores irrumperet, *trepidati patres (neque enim quisquam tali*
culpa vacuus) veniam a principe petiuere. Sane quidem, vt Senato-
 res (quales secundum Vlpiani *definitionem l. 12. de Senat. omnes
 personae illustres sunt) eorumque filii, & Praesides prouinciarum,
 neque per se, neque per suppositas personas foenore auertere pe-
 cunias possent, saepe rescriptum fuit. Quod ex Aelio Lampridio
 supra citato*, & l. pen. C. Tb. de usur. & constitutione Gordiani
 l. 3. C. si cert. pet. liquet. Mox conueneri, liberaliusque indulgeri
 coeptum est, vario usuris modo per Alexandrum, Arcadium, Ho-
 norium, Theodosium, ac nostrum eandem Imperatorem praefini-
 to. Ait vero Iustinianus: *minime licere ultra tertiam partem cen-*
tesimae usurarum nomine, in quocunque contractu vili vel maximo sti-
pulari. Haec sanctio eam in partem est accipienda, ne casus sin-
 gulari concessu exceptos comprehendamus. Cuius generis haec
 recensentur traiectionis contractus, & specierum foenori dationes.
 Neque enim ferenda Pacii, ad titulum Codicis de Nautico foe-
 nore, sententia est, qui solis negotiatoribus nauticae pecuniae
 contractus adiudicat; personis vero illustribus, quantumuis
 eiusmodi pecuniam credant, ultra trientem negat deberi. Enim-
 vero centesima usura respectu periculi a creditore suscepti, tra-
 iectio contractui fuit assignata: & quibusuis tam illustribus,
 operariis, agricolis, quam aliis mercatum instituentibus, pericu-
 lum*

Tac. Annal.
6, 16.

*Vid. Cuiac.
ad d. l. 1. C.
de dignit.

*p. 16.

Adde Sal-
mas. de M.
V. 9, p. 374.

lum suscipere est integrum. Ratio autem, cur istis, quam his fraudi esse potius benignitas sua debeat, nulla apparet. Ad hæc negotiatores ipsi quoque priuilegio hoc minime videri possent gaudere; vt quos Imperator stipulationes suas vsque ad beses tantum in quocunque contractu iubet moderari. Æquipollent vero, *quicunque contractus, & quicunque contractus, vilis vel maximus.* Quid? quod negandum etiam foret, ex specierum fœnori datione centesimam licere accipere? quod mutui genus tamen proprium negotiatorum esse, frustra affirmabitur.

Transimus ad eos, qui ergasteriis præstant. Ἐργαστήρια dicuntur officinæ, quæ mercimoniis deputantur. His institores præerant atque argentarii; siue, vt *l. 12. §. 3. C. de cohort.* & vulgo audiunt, trapezitæ. *Institor*, definiente Cuiacio, est, qui alieno nomine instat mercaturam, qui & officinator in glosis, & ἑργαστήριος, vel actor rerum eius, qui eum præposuit. Adde *l. 3. §. 5. de Inst. act. §. 2. Inst. quod cum eo qui in alien. pot.* Seneca VI. de Beneficiis: *Institores delicatarum mercium* (serici, Coæ vestis, vnguentorum, margaritarum, vt Lipsius annotat) *iuuentus corrupta locupletat.* Nimirum quibusuis, & pretiosissimarum rerum negotiationibus præponebantur. Per *Argentarios* hic non illos intelligimus, quorum *l. 1. C. de excus. artif.* meminit, quique signare argentum solent; sed quos Iustinianus *l. un. C. negotiat. ne milit. argenti distractores*, & argumento rubricæ dictæ constitutionis, communi *negotiatorum* vocabulo appellat. Graecis audiuntur *ἀργυροπωλῆται*, quod argentum; id est, cuiuscunque materiæ nummos vendunt: οἱ τὰ λεπτὰ νομισμὰτα πωλεῖντες. Alias variis nominibus, *collybistæ, nummularii, mensarii, mensularii, argentaria mensæ exercitores* vocitantur, perque illos plerique credebant pecuniam, & fœnore accipiebant. *l. si hominem. 7. §. 2. de pos. l. si res. 50. de adm. tur.* Addit Imperator: *vel qui aliquam licitam; id est: toleratam, nec reiectam publicis aut legibus, aut moribus, negotiationem gerunt.* Hisce personis, & si qui harum nomine contrahunt, in vniuersum beses vsuras, siue octo in centum permittit stipulari. Argentariis quidem, quod officium eorum publicum *l. 10. de edendo.* ac vsus necessarius ex vtilitate publica *l. 8. de positi.* quodq; non sine periculo omnibus propemodum indigentibus

Ad Cod. de
inst. &
exerc. act.

vid. Cuiac.
ad l. si vnus
ff. de pact.
& 10. Obs.
24.

DISSERTATIO.

bus opem ferre parati erant. *Novell. 136. c. 4.* Quapropter etiam
 nouissime Iustinianus constituit, vt beses vsuræ sine stipulatione;
 & quamuis expressis verbis nominatum nihil esset, iis deberen-
 tur. *d. Nou. 136. c. 4. & 5.* Eo enim audaciæ si non omnes; saltem *sid. Clop.*
 plerique nondum deuenerant, quo superiore ac nostro quoque *penburg.*
 seculo Longobardi: qui turpissimi tantum quæstus gratia, posi- *Inst. de*
 tis publice sceneratoriis mensis, horrendum scenus, idque intole- *Usur. 10.*
 rabili extorquere conditione consuerunt. Negotiatoribus reli-
 quis beses conceduntur, quod pecuniæ magis indigent, plusque
 negotiando emolumentum ex rebus sibi suis sciunt comparare.
 Vtrum vero in his ponendi sint, quos *l. 6. C. de dignit. negotiatores*
ultimos vocat, haut vane fortassis dubitaueris. Nam compendia
 ipsorum longe solent esse vilissima; & minus quoque videntur le-
 gibus probari. Eius generis sunt *propole*, qui mercantur a mer-
 catoribus, quod statim vendant; uti a Cicerone in primo de Offi-
 ciis describuntur: in illiberalibus ac sordidis eapropter relati.
 Eodem loco habendi & *stationarii*, in *l. 6. §. 3. C. de cohort. apothec-*
arii appellati; quod mercium vilissimarum apothecas secum de- *Cuiac. 2,*
 ferentes, certis in locis, opperturi emptorem, aliquamdiu subsi- *Obs. 81.*
 stunt. Sed vix sustinemus priuilegio arcere, quos non diserte re-
 perimus hac in parte notatos. Duæ præterea hoc loco quæstio-
 nes ab interpretibus mouentur: si inito iam contractu negotia
 creditor gerere incipiat; & deinde, si aut desinat negotiari, aut
 nomen alteri cedat; vtrum beses queat stipulari? Priori casu a
 creditore stare videtur *l. 27. C. de usur.* vbi Iustinianus vsuras an-
 te promulgationem legis nostræ *xxvi*, in stipulationem dedu-
 ctas, & in futurum soluendas, ad modum dictæ sanctionis vult
 temperari. sed verior omnino negatiua est: quandoquidem lex
 ista de minuendis, non augendis vsuris loquitur; & in contracti-
 bus stricti juris id semper spectandum, quod primo in stipulatio-
 nem venit. Absque nouatione igitur maiores vsuræ non debentur.
 Quin autem creditori sub ea conditione, si facturus sit mer-
 caturam, beses stipulari liceat, dubitatione omni caret. Altera
 quæstio inde controuersa redditur, quod in contractibus initium
 præcipue est obseruandum: vt non iniuria durare hic, quantum
 ad præsentem quidem contractum, beses vsuræ existimentur.

F 2

Quo-

Quoniam vero priuilegium hoc personale est, merito etiam ces-
sante ratione illius, exstinguetur. quod exemplo §. 1. l. 87. de leg.
& fid. 2. potest confirmari. ibi enim finita etate, cuius fauore
priuilegium concedebatur, & ipsum priuilegium finitur. Haut
incongrue quoque locum hic inueniet ratio, quam ex l. 27. Cod.
de usur. antea petebamus.

Immiscet iam personis Imperator contractus, quorum quis
respectu iacturam potest maiorem facere. Ait: *In traiectitiis au-*
tem contractibus. Traiectitius contractus proprie non ille dici-
tur, ubi res credita trans mare tantummodo exportatur: quo sen-
su Papinianus III. & V. Responsorum, l. 4. de nau. fœn. l. 39. §.
patruus. de adm. & per. tut. pecuniam usurpat: sed quum pericu-
lo creditoris, contra naturam mutui, pecunia, siue merces ex ea
comparata l. 1. de nau. fœn. l. 122. §. 1. de V. O. vehuntur. Fœnus
autem nauticum, siue *maritima usura* l. 6. de nau. fœn. (Græcis
dicitur δάνεισμα ναυτικόν, ἀσφάλιον, & opponitur τὸ ἐξύω,
quod ἀσφαλές, tutum ac sine periculo) est, quæ creditoribus
etiam quibusuis, ob susceptum pecuniæ periculum, consuevit ex-
solui. Quamquam negatum haut eo, exercitores nauium fœnus
hoc frequentius agitasse; quod periti nauigationum, periculo
suo facile credebant. Vtrum vero ideo magis *nauticum fœnus*, ne-
que *nautica usura*, vel *nautica usura* dicantur, quod totum nempe
fœnus; id est, fors & usura simul ac semel solebant exigi, non sine
controuersia est. Primus affirmatiuæ sententiæ auctor Salmasius,
a Gronouio in Mantissa pecuniæ veteris eo nomine notatur.
Sane quidem, quidquid hic intuitu periculi pollicetur, impro-
prie usura audit; quoniam non ob usum (quod origo vocabuli
ac vis deposcit) siue in compensationem interceptæ utilitatis; sed
in pretium periculi exsoluitur. Meruit tamen usuræ nomen; quia
indiuulso adeo nexu coniunctum cum ea est, ut non diuersum
aliquid, sed idem omnino videatur. Rectius autem vocabulo
fœnoris (quatenus non pro specie usuræ, proprie sic dictæ, acci-
pitur) comprehendes: hoc enim generalius est; & vel partum
mutui, vel redhostimentum designat. Finire usuram hanc, siue
potius fœnus, licebit per accessionem quantitatis credita, quæ in
compensationem (puta & utilitatis interuersæ, & suscepti periculi)
tanquam

Vid. Sal-
mas. de M.
V. 3. Go-
thofr. ad
l. 122. §. 1.
de V. O.

DISSERTATIO.

47

tanquam interesse petitur. Quantum ad ipsum contractum, debitor ea, & quidem expressa lege *l. 2. § ult. C. de naut. fœn.* mutuo pecuniam sumebat, ut suscepto creditor periculo, si præfiniti itineris tempore periret creditum, nihil plane posset repetere; si vero saluum transferretur, sortem iuxta, ac usurarum nomine summam certam exigendi ius haberet. Periculum illud vel in omne itionis atque reditionis tempus suscipiebatur; & hinc Græcis fœnus ἐπερώλας, itemque ἀμφοτερώλας; vel ad locum, inque diem certum tantummodo. *l. 3. C. de naut. fœn. l. 4, 6 ff. eod. l. 122. §. 1. de V. O.* Diem aut mensem expresse navigationi dicebant, quia temporum alia nauigantibus accommoda; alia plenissima periculi, ac quodammodo intractabilia erant. Fallitur autem Hotomannus, qui eum in finem id factum putat, ne creditor vel nauta moras itineri neſtendo, in vsuras maiores fœnus extenderet. In omne namque suscepti periculi tempus maritimas vsuras communiter promissas fuisse, supra docuimus; & in laudato sæpius opere Salmasius passim demonstrauit. Adde, quod a creditore dies assignabatur: cuius intererat maxime, nauigationem quamprimum finiri; quum tractu temporis & periculum traheretur. Periculum hic regulariter illud intelligitur, quod a naufragio contingit. Ceterum haut dubie etiam de eo, quod a piratis, hostibus aut incendio prouenit, nominatim interdum cauebatur. Quod si in tempestate leuandæ nauis causa, de communi vectorum consensu iactura facta; si debitoris culpa damnum illatum, ad creditorem casus non pertinebit. Illic enim neque totum creditum, & non inuito debitore perit: hic imputabit sibi, quod contra legem contractus venerit; aut pernicioſa temeritate magnum acceperit incommodum. *l. 3. C. de naut. fœn. l. 11. §. 2. π. de publican.* Istud vero periculum creditoris ut pensaretur, licuit olim, quamdiu nauis nauigaret, infinitas vsuras recipere. Quod Paulus II. Sententiarum, titulo de vsuris testatur. Iustinianus centesimam præfixit: quæ a communibus vsuris *l. 1. C. de naut. fœn.* distinguitur. Neque eam abrogauit deinceps per *Nouellam 110*, antiqua licentia, quantis quis vellent vsuris, traiectionem mutuam dandi, restituta: quod frustra Salmasius capite nono de Modo Usurarum existimauit. Improbantur enim tantummodo

F 3

modo

modo receptæ moribus in nautico fœnore conventiones, quas *Nov. 106.* Imperator confirmauerat. De cetero *secundum de talibus* contractibus *positas leges*, qualis est, in cuius explicatione hæremus, negotia & æstimari vult, & diiudicari. Siue igitur in singulos menses (neque enim fuit prohibitum) siue in omne nauigationis tempus vsuras placuerat stipulari, centesimam nullo modo licebat excedere. Id est, hoc posteriore casu tempus istud vniuersum menstrui respectu computabatur; totque centesimas, aut tanto minus centesima debitor præstabat, quot mensibus, aut quanto minore dierum spatio in itinere fuerat. Aliam Iustiniano mentem vix licebit affingere. Neque absoluet eum iniquitatis, qui plane ac præcise in omne suscepti periculi tempus centesimam putant præfiniri. Quid enim, si tamdiu periculo suo pecuniam futuram creditor pepigerit, donec naues reuertantur saluæ? Continget forsitan, vt in tres, quatuor, quinque menses; aut in annum etiam integrum nauigatio extendatur; & tum tu ultra centesimam iure non deberi contenderis? Ingens sane beneficium; quod neminem non ad sustinenda tot tamque varia amittendæ sortis pericula inuitet. Enimuero aliud longe est, vbi creditor eiusmodi pactum ipse init, cuius mentionem *Novella 106.* mouet. Tunc etenim lucri damniue causam aut culpam in se merito transferet. A nautico hoc fœnore differt pecunia pro operis serui traiectionis pecuniæ causa sequuti (quem *κερμακόλαρον* vocabant) in stipulationem deducta. *l. 4. §. 1. de naut. fœn.* Crediderim vero Iustiniani æuo consuetudinem illam seruum cum nauigante mittendi, desisse. Nihil enim quidquam ea de re in Codice decedit: neq; veri videtur simile, pœnam centesimæ respondentem, pro serui operis post diem periculi stipulari licuisse; quum in traiectione pecunia solius periculi intuitu centesima in permisis habeatur, eoque discusso, cesset tota, atq; communes tantum vsuræ debeantur. *l. 1. C. de naut. fœn.* Ad exemplum nautici fœnoris introductum est *quasi nauticum*; quando periculo creditoris pecunia in solo continente per intutas infestasque vias transportatur. Qua de re videri potest Scauola in vexatissima *l. 5. de naut. fœn.* cuius tenebras dispulit, controuersiamque omnem felicissime expediuit, eminentissimus disputationis nostræ Præses, in disertatio-

Diss. 18, 15.

tio-

D I S S E R T A T I O.

tionibus ad vniuersum ius Iustinianum. Commune autem hoc
 vtrique fœnori est, vt habita ratione discriminis, & pactum sine
 stipulatione ad obligationem profit, *l. 5. §. 1. de nau. fœn.* neque
 ultra periculum, vt dictum est, centesima duret. Multi Iurecon-
 sultorum neutrum fœnus Canonico iure tolerari asseuerant. In
 testimonium afferunt Gregorium IX, qui *c. ult. de Usur. Naui-*
ganri, ait, *vel eunti ad nundinas certam mutuans pecunie quantita-*
tem, eo quod suscipit in se periculum, & cepturus aliquid ultra sortem,
usurarius est censendus. Fachinæus II. Controuersiarum negatio- *c. 47.*
 nem inserit: *usurarius non est censendus.* Mox recedit tamen ab
 hac coniectura, quod codicum omnium fides reclamet. Cete-
 rum duo casus vulgo ponuntur, quorum alterutrum a Pontifice
 interpretes volunt designari: si aut dare quis pecuniam mutuo,
 nisi suo id periculo fiat, recuset; aut inæqualitas inter vsuras su-
 ceptumque periculum nimia occurrat.

Ait porro Imperator: *vel specierum fœnori dationibus.* Spe-
 cies hic opponuntur pecuniæ numeratæ, suntque fructus aridi
 vel liquidi; veluti frumentum, vinum, oleum. Vocantur *σιτω-*
ναί, id est frumentarii; *ελεῖναί,* id est olearii, qui talis species cu-
 rant. *l. ult. de mun. & hon. §. 5.* Molinæus hoc loco eatenus tan-
 tum considerari eas arbitratur, quatenus sub qualitate pecuniæ
 traiectionis fœnori dantur. Sed errat. Nam quibuscunque casi-
 bus, etiam agricolis, sub centesima possunt credi; *Nou. 32, & sequ.*
 ob incertitudinem pretii, quod alio tempore maius, minus alio
 esse consuevit. Hinc etiam ex nudo pacto debentur *l. 12. C. de*
usur. Per veteres autem leges, quibus olim excedere centesimam
 in contractibus his licuit, non intelligendas esse XII Tabulas; sed
 quasuis ante Iustinianum latas, superiore capite monuimus.
 Tanta vero antiquitatis erat indulgentia, vt quatuor etiam cen-
 tesimas *ἢ τὸ ἀδελφὸν τῶν καρπῶν* exigere concederetur. *l. 1. C. Tb.*
de usur.

Pergit Imperator, ac reliquis omnibus dimidiam solummo-
 do centesimæ; id est, semisses assignat: minores negotiatorum,
 maiores illustrium personarum vsuris. Nam & fructuum atque
 utilitatum, quas illi rerum suarum vsu potiuntur, eadem est ratio:
 quum neque præsumantur minus egere, aut vti pecunia; neque
 opima.

opima adeo merces operam & impensas ipsorum sequatur. At
 porro: *Et eam quantitatem* per totam sanctionem istam (nec enims
 placet ad solas semisses verba hæc referri) pro personarum ac con-
 tractuum diuersitate determinatam, *etiam in aliis omnibus casibus*
nullo modo ampliari. Quinam vero illi? *In quibus citra stipulatio-*
nem exigere vsura solent. Egerat hætenus igitur de vsuris stipulatis;
 idem iuris fore asserens in iis, quæ ex conuentione nuda, vel citra
 ullam conuentionem præstantur. Præstantur autem vsurarum
 quædam, atque tum demum ad iudicem earum nomine itur, si
 stipulanti fuerint promissæ: in quibusdam stipulatio necessaria
 non est; sed nuda conuentio creditori ius exigendi acquirit: non-
 nullas præterea & officio iudicis consequimur. Illius generis
 sunt, quæ mutuo accedunt, regulariter nostris quoque temporibus
 stipulationem postulant. An vero id vsurarum odio pri-
 scis legibus sit constitutum; quod post Accursium, Bartolum,
 Castrensem clarissimo viro Paulo Busio in Subtilitatibus iuris,
 contra Cuiacium asserere placuit, merito queas dubitare. Neque
 enim argumenta ipsius grande adeo momentum trahunt. Cui
 regula *l. 48. ff. de pactis: In traditionibus rerum, quodcumque pactum sit, id valere manifestissimum est:* vel ad dationem ac tradi-
 tionem a iure nondum formatam, vel ad reuocabilem etiam, mo-
 nente Bachouio, spectat. Offendit deinde Busius in eo, quod nisi
 vsurarum odium obstaret, saltem præscriptis verbis in factum
 actionem nascituram arbitratur. Ex nudo enim pacto per se non
 datur actio: & quamuis in continenti stricti iuris contractibus
 (qualem mutuum quoque esse vel dupondii nouere) adiectum
 fuerit, ciuilem tamen obligationem haut parit. Vbi autem ciu-
 lis obligatio nulla, ibi nec actio; atque sic perinde censetur, quasi
 nulla prorsus conuentio interuenisset. Hinc Paulus *l. 17. pr. de*
pactis: Si tibi decem dem, & paciscar, ut viginti mihi darentur, quia
tale pactum inuolidum est, ac ciuilitè pro non adiecto habetur;
non nascitur obligatio ultra decem: quodcumque enim expresse
 nihil conuenit, tunc *re, sola rei traditione, non potest obligatio con-*
trahi, nisi quatenus datum sit. quod ipsum commutatiuæ iustitiæ
 ratio deposcit. Non itaque odio vsurarum obligatio impeditur;
 sed quoniam mutuum annumeratur contractibus stricti iuris:

quæ

DISSERTATIO.

49

ad §. 28. de
action.

qui, tradente in commentario ad Institutionum libros Arnol-
do Vinnio, ea de causa variis adeo arctisque limitibus sunt
circumscripti, quod altera tantum pars in iis obligat, altera
vero obligatur. Hinc, ne temere quis vinculis grauioribus ob-
stringeretur, illum demum paciscendi modum valere firmiter le-
gislatores voluerunt, qui publica auctoritate figuratus quasi,
confirmatusq; esset. Hunc stipulationem appellantes, addi sem-
per mutuo iusere, quoties ad alia, quæ ex natura contractus
non fluunt, alterum quis cuperet obligatum. Vtvt igitur certis an-
nis quod nudo pacto conuenerat, soluisti; ad præstationes eius-
modi tamen in posterum non obligaris, quam diu stipulatio
non interuenit. *l. 28. C. de pact. l. 7. C. de usur.* Ceterum diuturna so-
lutio, nisi de pacto vel ex se, vel ex probatione debitoris constet,
stipulationis præsumtionem inducit: quam & singularis interdum
fauor confirmat. *l. 6. de usur. l. 1. C. de fideicom.* Excipiuntur quoque
pacta legitima, quæ conditionem ex lege pariunt. *arg. l. 6. de pact.
iunct. l. vn. de condit. ex lege. Nou. 162. c. 1. in fin.* non autem actionem
præscriptis verbis, quod Pacio ad *l. 12. C. de usuris* placet: quia hæc
tum demum competit, quæ alia nulla superest. *l. 21. de præscr. verb.*
nisi per pactum contractus resoluatur; cuius exemplum habe-
mus in *l. 2. C. de pact. int. emt. & vend.* a Pacio citata. Legitimum pa-
ctum est, si ciuitas pecuniam credens, de usuris conueniat. *l. 30.
de usur.* Cui adde quæ de argentariis; de scœnore nautico; de spe-
ciebus mutuo datis, paulo ante tradebamus. Hæc enim ea de
causa confirmantur, ne in damnum temere contrahentes incur-
rant. Quamquam vero nudum pactum actionem nullam parit;
tantum valet tamen, vt promittentem naturaliter obstringat. Le-
ges etenim eiusmodi conuentionem non prohibent; sed tan-
tummodo non confirmant: adeoque admittit culpam, qui fidem
non seruat; quamuis a magistratu non cogatur puniaturve. So-
lutæ igitur ex conuentione usuræ neque repeti possunt; & in for-
tem nequaquam computabuntur. *l. 5. §. 2. de solut. l. 3. C. de usur.*
vinculum enim naturale impedit conditionem: atque pactum,
quod non valet ad agendum, valet tamen ad retinendum. Quod
si computarentur usuræ, naturalem pariter ac ciuilem obligatio-
nem

G

Bach. ad
Tr. 2. 3. 3.
lit. c.

Cuiac. 10.
obs. 24.

Winn. d. l.

d. tract. de
Usur.

nem tollerent. illam quidem; quia soluendo liberamur ab eo; quod naturaliter debemus: hanc; quia pars fortis eo casu auferretur. Pari modo pignus quoque vsurarum nomine; vel in sortem & vsuras simul; vel simpliciter (non vero in sortem duntaxat. l. 11. §. 1. de pign. actione) datum, intuitu naturalis obligationis licite retinebis. l. 4. C. de vsur. l. 8. §. ult. ff. de pign. actione. l. 18. ff. qui pot. in pign. Ciuilem obligationem non parit quidem, sed præparat simplex conuentio in bonæ fidei contractibus: quia hi mutux præstationis sunt, in iisque & obligant vterque, & obligantur. Noluerunt scilicet veteres in pari causa seueram a deo legem contrahentibus ponere; & iudicis quoque potestatem minus formulæ adstrinxerunt, vt liberum æstimandi ius haberet, quid alterum alteri, quamuis expresse nihil conuentum, ex bono & æquo oporteret præstare. Pauli regula est: *Tantundem in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio.* l. 7. de N. G. Inde venit, vt post moram accessiones officio iudicis præstentur, l. mora. 32. §. 2. de vsur. vtque dies etiam pro homine interpellet. l. 12. de contr. stip. Quod aliter fit in contractibus *μνοσπλέυγοις*, siue stricti iuris; quorum causa minus est fauorabilis; adeo vt ne a tempore quidem litis contestatæ vsuræ currant. l. 24. de præscr. verb. l. 1. C. de cond. ind. Necquicquam opponitur l. 35. de vsur. nam de vsuris antea debitis accipienda est. Quin Honoratus Leotardus iuxta cum aliis ideo mutuum in contractibus stricti iuris receptum iudicat, ne ex mora vsuræ præstarentur. Multo, inquit, æquius videbatur, mutuum inter contractus bonæ fidei referre, quam depositum, commodatum, mandatum, emtionem & alios huiusmodi: quia propter utilitatem & necessitatem solius recipientis fieri solet. Nihilominus tamen, quia mutuum in rebus duntaxat consistit, quæ usu consumuntur, & illis absumtis difficilis plerumque est earum restitutio, cum spes sæpe miseros debitores fabulat, ideoque fere fit, vt moram in solutione facere cogantur; veteribus placuit a contractibus bonæ fidei mutuum secernere, ne vsura propter moram ex eo contractu deberentur, & debitores fere semper in vsuras incurrerent. Hæc præclara in speciem; verior tamen omnino

minimo laudata Vinnii est sententia. Et cur non commodatum in
 iis ponit, quæ solius accipientis gratia traduntur? Quantum ad
 legata & fideicommissa; certi iuris est, ut ob fauorem vltimæ vo-
 luntatis, in quæstione de mora, eodem cum bonæ fidei iudiciis
 priuilegio gaudeant. *l. 3, 34. de usur. l. 3. C. in quib. causis in in-
 tegr. rest. non est nec.* Neque obstant Seueri atque Antonini Imppp.
 Constitutiones; quæ legatorum, seu fideicommissorum vsuras,
 ex eo tempore, quo lis contestata est (quum de bonæ fidei iu-
 diciis constet, a tempore moræ & citra litem contestationem vsu-
 ras præstari) percipi affirmant. *l. 1. & 2. de usur. & fr. leg.* Nimi-
 rum ponitur hic aperte litem contestatio, ut de mora eo minus
 dubitetur: quæ interdum ante litem contestatam non solet com-
 mitti. *l. 3. pr. de usur.* Fisco etiam in quibusuis contractibus *l. 17.
 §. 5. l. 43. de usur.* atq; in actione rei iudicatæ, ex mora vsuræ debentur. *l. 2. C. de usur. rei iud.* Illic in perpetuum ac singularem publicæ
 rei fauorem; hic in pœnam, ut Gellii verbo vtar, imparientia.

Ait Imperator: *in aliis omnibus casibus.* Diserte puta non
 exceptis. Centesima enim in vsuris rei iudicatæ *tit. C. de usur.
 rei iud.* & in casu *l. 4. C. de adif. priuat.* speciatim per mittit-
 tur. Quid vero sentiendum de illis legibus, in quibus *ma-
 ximarum & grauissimarum* vsurarum fit mentio? per quas vulgo
 centesimas intelligunt. Petrus Gregorius, I. C. Tholosanus, *Syntag. 220
 3, 45. & 46,
 & 48.*
 (* quem aliquoties solo hoc nomine more quorundam citauimus) aliter longe eas putat explicandas. Sed & maximæ, inquit,
 & minores vsuræ secundum etiam mores & consuetudinem loco-
 rum *l. 1. de usur.* & habita ratione negotiorum intelligendæ sunt. ** xai êto-
 xiv cum
 non male sic
 nominauer-
 ris: nam
 ceteri com-
 muniter so-
 Tholofatos
 appellant:
 quamquam
 & apud
 Plinium in
 historiis
 Tholosani
 vocabulum*
 neque nomen maximarum vsurarum semper ad centesimam re-
 ferendum est; ut plerique falso interpretantur: ut *glosf. in l. 1. C.
 de usur. pupill. ut in l. qui sine vsuris. 38. de neg. gest. & l. non existi-
 mo. 54. de adm. & per. tut.* Quare cum Tryphoninus respondit,
 tutorem, qui pupilli pecunias clam accepit, condemnari ad ma-
 ximas usuras; id explico, ut non ad centesimas (quia illæ ad
 nauticam & pecuniam traiecitiam pertinent) nec ad communes;
 sed ad eas maximas teneatur, quas quis ex pecuniis pupillaribus
 negociando vel scenerando consequi potuisset; perpendendo

eodem sen-
su bis usur-
patum si-
deo.

mores diuersos regionum. iuxta *l. tutor. §. si post. depos. §. §. qua sunt. §. seqq. ff. de adm. & per. tut.* Sic enim etiam iubentur iudices in definitione usurarum morem & consuetudinem regionum sequi, dummodo quantitas definitionem legis non excedat. Paulus in *l. cum seruus. 39. §. in usurarum. ff. de legat. 1. l. 1. de usur.* Huic vero sententiæ quo minus faueamus, illud facit; quod passim & communiter interpretes centesimam in legibus hisce signari statuerunt. Neque potuere Ulpianus, aut Tryphoninus alias denotare usuras: quum simpliciter loquantur; & hæc ipsa fuerit olim iure ciuili maxima: ultra quam, nisi certis casibus, nulla legibus licita habebatur. Inusitatum vero est, vt legibus alium, quam quo ab auctoribus suis prolatae sunt, sensum affingamus. Hoc igitur manet, Iustinianum ipsum de centesimis eas accepisse. Sed vtrum per generalem hanc Constitutionem sunt correctæ? Haud sane affirmauerim. Nam certi iuris est, speciali legi vniuersalem, nisi expresse id fiat, nihil derogare. *l. 32. §. 6. C. de appellat.* Suardet ad hoc ratio summa, vt usuras communibus maiores, quoniam in poenam exiguntur, ponamus. Maiores autem illæ non sunt, quas quis maximas pro diuersitate morum ac regionum consequi poterat (nam has omnes reliquis Iustinianus exæquauit) sed quæ usuras constitutione nostra præfinitas excedebant. At vero nihil de earum quantitate in Codice reperitur sancitum: igitur consequens est, leges istas, ex recepta Iureconsultorum sententiâ, de centesimis intelligi debere.

Pergit Imperator, & usuras etiam moribus in diuersis regionibus introductas, ita moderatur, vt præsentem hanc taxationem iudici nullo modo liceat excedere: siue de promissis ferenda sententiâ; siue ob moram officio iudicis fuerint assignandæ. Non autem eo hæc extendenda, vt quincunces, aut trientes, aut leuiores usuræ in prouincia frequentatæ. *l. 7. §. 10. de adm. tut. augeantur.* Quod statuendum quoque si lege speciali minores dictæ sunt: quales occurrunt *l. 17. §. fin. de usur. l. fin. §. 2. C. de iure dot.* Quid vero, si quis aliquid contra modum huius fecerit constitutionis? Ait Imperator: *Nullam penitus de superfluo habeat actionem.* Valebit igitur stipulatio usurarum, in quantum non

non superflua, sed ciuili iure permiffa sunt. *l. 9, 20, 29. de vfur.*
 quum vtile per inutile, modo feiungi poffit, non debeat vitiari.
c. 37. de reg. iur. in 6. Multo autem minus accesforium hoc totum
 contractum reddet irritum: nifi dilerte in pœnam creditoris ita
 conftituatur. Exemplum *Nouella 32* fuppeditabit. Nondum
 itaqueoluta vfora vltra licitum modum peti nequeunt: fed etfi
 accepit creditor, in fortem eas imputare compellitur: aut poft
 fortem folutam reftituere tanquam indebitas tenetur. *l. 26. de cond.*
ind. l. 18. C. de vfur.

Transit Imperator ad fraudes & machinationes, quibus
 eludere creditores præfcriptum vforarum modum solebant. Ple-
 rique etenim initio contractus vario fortem prætextu deminu-
 entes, in fyngrapha aut chirographo integram, ftipulatasque to-
 tius summæ vforas, fcribi curabant. Duos hic præcipue casus
 recenfet Imperator, quorum nomine de pecuniis fœnori dandis
 detrahebant aliquid, vel retinebant. *Siliqua*, finiente Ifidoro, vice-
 fimâ quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.
 Hinc onus *Siliquatice*; sic dictum, quod a negotiatoribus nun-
 dinis quibusque, ex qualibet mercium negotiatione, dimidia
 filiquæ ab emtore, dimidia a venditore, constituentibus Theo-
 dosio & Valentiniano A. A. arario inferretur. *Sportularum* vo-
 cabulum ortum ex prandio vel cœna, quæ in panariolos vel
 sportellas coniecta dabatur clientibus. Deinde & falaria, con-
 giaria, diaria, honoraria denotarunt. Sic sportulæ appellantur
 mercedes exsecutorum; Græcis *ἐπιβάσινα*. *l. 33. §. 5. C. de Episc.*
& cler. l. 12. §. 1. C. de prox. sac. scrip. l. vlt. C. de fruct. & lit.
expens. Sub harum igitur filiquarum ac sportularum prætex-
 tu, quasi vel tabellionibus pro fcribenda cautione; vel exa-
 ctoribus, pro pecunia exigenda; vel collectæ, aut alio etiam
 nomine deberent præstari, de sorte creditores aliquid retine-
 bant. Atqui geminus inde quæstus. nam & filiquæ siue spor-
 tulæ eis cedebant lucro; & debitor, quamdiu utebatur pecunia,
 grauiores, quam pro accepta sorte, vforas pendere tenebatur.
 Occurrens verò malo huic Imperator, *Si quid huiusmodi*, inquit,
factum fuerit, principale debitam ab initio ea quantitate minuetur,

*vid. Gro-
nou. de Sest.
p. 473.*

*vid. Gron.
de sestert. in
fin.*

*Cuiac. 16.
Obs. 23.
vid. Cuiac.
ad tit. C. de
sportulis.*

34 AD L. XXVI. §. I. C. DE VSVRIS

debitor ultra id, quod datum est, non obligabitur, *ut eam ipsa minuenda pars, ut neque portio illa filiquarum nomine, vel spectacularum, vel alterius cuiuscunque causæ gratia recisa ac reservata, quam usura eius portionis, exigi prohibeantur.* De cetero solutæ si fuerint, conditione indebiti recte repetuntur. Quæ enim vetante magistratu conventio inicitur, ea ne naturalem quidem obligationem parit. *arg. l. 7. §. 16. de part. l. 5. C. de L. L.* Sequitur iam nova fallacia, præscis & Iustiniano longe prioribus seculis haut incognita. Quum etenim L. Genutius ad plebem tulisset, ne omnino scenerare liceret; mox in fraudem avarissimus quisq; consilia vertebat. Transcriptis igitur in socios, qui legibus hisce non tenebantur, nominibus, libero debitores scenore ob-
Lib. l. 35. ruebant. Sed facile dolus deprehensus. Hinc iterata per M. Sempronium tribunum plebis rogatione sciscebatur, ut cum sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cum ciuibus Romanis, esset. Iustinianus alia adhuc ratione hanc vsurarum, improbissimarum viam intercludit. Ait: *Machinationes etiam creditorum, qui ex hac lege prohibiti maiores vsuras stipulari, alios medios subiiciunt, quibus hoc non interdictum est; puta si illustres personæ aut agricolæ, argentarios vel negotiatores interponant, quorum ope beses stipulentur; rescentes, irritas esse volentes, iubemus, si quid tale fuerit attentatum, ita vsuras computari, ut necesse esset, tanquam si ipse, qui alium interposuit, fuisset stipulatus.* Hæc diserte constituuntur; quum legislatori alias, quod fieri non vult, generaliter tantum prohibuisse sufficiat, ceteraq; quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere. *l. 5. C. de LL.* Ait porro: *in quo casu etiam sacramenti illatione locum habere sancimus.* Quotiescunq; scilicet haut vana coniectura est, fallaciæ aliquid creditorem moliri. Hinc regula interpretum: Usurariæ prauitatis præsumptionem iuramento purgationis creditorè onerare. Nondum vero omnes sceneratorum machinas Imperator detexit. Neq; vnquam tantus earum numerus inietur, quin nouas subinde excogitet ingeniosum in perniciem fortunarum nostrarum genus. De Gallia testatur Baudius in commentario de scenore: *Tot latebra, tot effugia reperta sunt ad eludendam elidendamque omnem animaduersionem, ut*
vix

217 DISSERTATIO.

53

vix unquam liquido pronunciare possit cognitior, satis quæsitum vide-
 ri. Sic interdum legitimis usuris in stipulationem deductis, pœ-
 nam insuper adiciebant. Quin etiam, ne stipulata in singu-
 las Kalendas pœna usuras nimium redoleret, vnam in omnem
 fortis usum pensionem postulabant. quæ sæpe alterum tantum; *vid. Hotom. Epit. in p. 22, 27. & 29.*
 id est, tantundem semel, quantum in sorte datum, erat. Ad hæc
 dilata nonnunquam usurarum solutione, quum satis creuisse vi-
 derentur, noua easdem stipulatione in sortem redigebant; cal-
 lide ac per fraudem usuras usurarum exigentes. Ista vero vniuer-
 sa deinceps prohibita & publicis interdicta legibus fuerunt. *l. pœ-
 nam. 44. de usur. l. 15. 16. C. eod.*

Numquid vero alia nulla in fœneratores animaduersio?
 Coërcebantur antiquitus pœna quadrupli: quæ desuetudine
 postmodum abrogata atq; in infamiam mutata fuit. *l. 20. C. ex qui- Bach. ad
 bus causis inf. ut nemini tamen infligatur temere, nisi qui fœ- Tr. 2, 35, 40.*
 nus illicitum constanter, & tanquam artē quandam exercuerit.
 An ipso iure usurarius infametur, quæstionis est. Affirmat Bacho-
 uius, rationibus satis validis subnixus. Non absurde vero dubitare
 posses, annon futuri temporis verbum, in constitutione ista usur-
 patum, sententiã iudicis manifeste videatur deponere. Namq; ali-
 as pœnæ, ipso iure infligendæ, præsentis aut præteriti tēporis vo-
 cabulo signantur. De extraordinaria, & quidē criminali animad-
 uersione, obiter monemus, certum eius nullã in Romanis legibus *Bach. d. l.*
 occurrere vestigium. Disceptari etiam consuevit, ad quodnam
 forum quæstio & causæ usurarum pertineant. Interpretes legis
 nostræ ad ciuilem potestatem spectare, argumento verbi *iubemus*
 contendunt. Neque est ratio cur ecclesiastico foro iudicium ea-
 rum attribuamus. Quin tantum abest, vt ius Pontificium laico
 cognitionem harum causarum eripiat; vt potius adiudicare vni-
 ce videatur. *c. post miserab. de usur.* quod neutiquam fieret, si ad
 ecclesiasticum tantum forum crimen hoc referretur. *iuxta c. tuam.
 de ord. cognit.*

Hactenus Imperatori operam stylumque commodauimus;
 paucissimis nunc, nec nisi indicis ritu commemorare habemus,
 quantum a Constitutionibus illius tempora nostra declinaue-
 rint.

98 AD L. XXVI. §. I. C. DE VSVRIS.

Ant. Faber.
in Cod. 4,
24, 2. Adde
Carpz. 2,
30, 2. 53.

A Fab. in
Cod. 4, 24,
33.

Faber. in
Cod. 4, 24,
33.

Vid. Coler.
de Procesf.
Execut. 1, 10
Carpz. 2. c.
30. Prax.
crim. 2, 92.

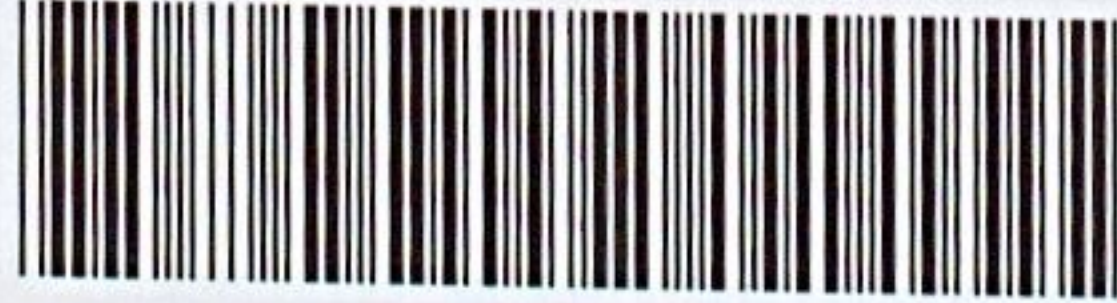
rint. Communi vero iure comparatum est, ne ultra quincunces
vsurarum nomine cuiquam exigere liceat. Neque mercatorum
hac in re melior causa, nisi diuturna consuetudine aliud in mo-
res fuerit inductum. Recessus Prouinciales in Electoratu Saxoni-
co, A. M DC XXVIII. & sequentiũ, speciatim indulgent, vt sextus ad-
huc florenus, collectæ Magistratui soluendæ gratia accedat. Cre-
ditores præterea, qui pluris sua interesse probare volunt, audiun-
tur: quod si frustra & falsi fuerint, etiam quincuncibus excidunt.
Hoc quoque notandum, a tempore litis contestatæ in mutuo;
itemque a die contumaciæ, quæ contestationis numero habetur,
quincunces loco interesse recte peti. Quamquam autem fructum
sæpe numero maiorem ex ipso rerum nostrarum vsu percipimus;
placuit tamen prudentissimis conditoribus legum: ne vel in-
grauescerent vsuræ nimium; vel idem emolumentum ad otiosos &
securos casum rediret: vt quincunces tantummodo promitti
possent, aut per iudicium assignari. Qui quidem modus melio-
rum fundorum redditibus respondet, vicesimo demum anno ex-
qvans sortem. Pœnæ sceleratorum istæ sunt. Ipsi contractus in-
firmantur, & quarta insuper sortis pars, in Electoratu vero Saxo-
nico integra sors, fisco cedit; & arbitraria interdum fustigatio-
nis, relegationis, aut carceris pœna delinquentibus irrogatur. Quæ
vniuersa ac singula copiose viri doctissimi, in iisque præcipue Be-
nedictus Carpzouius, exposuerunt. Ad hos lectorem meum fas
erit delegare. Nobis enim subsistendum aliquando est, ac facien-
dus commentandi finis. Et forsitan videbimur quibusdam cum
Albutio Rhetore non quæ debebant dici, sed quæ poterant, dice-
re voluisse. Tu, erudite Lector, si quæ nondum excussa satis, &
minus elaborata; si quæ alia humanæ imbecillitatis vestigia depre-
hendes, facile ignosces non omnia peruidenti. Quod in chiro-
grapho suo Cæsar Augustus sæpe non literas modo; sed syllabas
aut permutabat, aut præteribat, communi hominum errori tri-
buit Suetonius. Obrepunt scilicet vt scribentibus, sic & medi-
tantibus sui errores: quos optimus quisque solícite fugit;
effugere, nisi cognata cælo & proxima DEO mens,
non potest.

Gratias tibi benignissimum Numen!

ULB Halle
005 132 69X

3

WOM

1672, 31

18

1672, 31 18

SIMIS
RIS

VNCIARIO

C. de Vsuris

A.

DE

RAVCHIO,

imi, Celsifimique

BERNHARDI, Ducis

Cancellario, Consistorii Ec-

dinis Iuridici Seniore,

inatus Asfesore,

e suo atatem colendo

LEVOGTIVS.

obris.

E,

SIANIS.

XXII.

